

Daniel Komarzyca
Uniwersytet Wrocławski
d.komarzyca@op.pl

LIBERTARIAŃSKI SZATAN? O IDEACH SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH W SATANIZMIE AMERYKAŃSKIM

ABSTRAKT: **Libertarian Satan? On Social and Political Ideas in American Satanism**

The aim of this paper is to investigate and put in context the Satanism of the Church of Satan (and, to a much lesser degree, The Satanic Temple). Culture in general and ideas in particular play an important role in shaping religions. As is demonstrated throughout the paper, American libertarian and individualist thought is an important context in reading Satanic texts. This paper employed a sophisticated textual analysis of both better-known Satanic books and lesser-known later texts to refute the claim that American Satanism is fascist. Moreover and more importantly, it is revealed that, in general, LaVeyan Satanism is right-libertarian (whereas the ideology of The Satanic Temple is left-libertarian).

Keywords: LaVeyan Satanism, sexuality, libertarianism, classical liberalism, fascism

Słowa kluczowe: satanizm laveyański, seksualność, libertarianizm, liberalizm klasyczny, faszyzm

Już 394 tysiące użytkowników Twittera obserwuje kontrowersyjne konto *The Church Of Satan*, należące do pierwszej znanej i wpływowej organizacji satanistycznej¹. Wcześniej – już w latach 70. XX w. – zainteresowanie zaczęło wzbudzać wśród Amerykanów

¹ Dane na temat liczby członków Church of Satan (CoS) są niejawne, pozostaje więc posłużyć się wymienionym wskaźnikiem popularności w mediach społecznościowych (licznik obserwujących na stronie [Twitter.com/ChurchofSatan](https://twitter.com/ChurchofSatan) – stan na 30 IX 2022 – zarchiwizowano na [Archive.org](https://archive.org)). Gdyby nawet liczba członków została ujawniona, wciąż niewiele mówiłaby o liczbie zwolenników CoS. W przeciwieństwie do polityki większości Kościołów chrześcijańskich wobec chrześcijan CoS nie tylko nie

tekst założycielski satanizmu ateistycznego, czyli napisana przez Antona LaVeya w 1969 r. *Biblia Szatana* (*The Satanic Bible*). Chociaż nie przypisuje się jej duchowej mocy ani nadnaturalnego pochodzenia (nie jest świętą księgą), wciąż zachowuje pozycję najważniejszego tekstu satanistycznego². Obok laveyańskiego Church of Satan (dalej także: CoS), który stał się obecnie zjawiskiem o charakterze przede wszystkim internetowym (choć centrala CoS mieści się w Nowym Jorku), istnieje jeszcze jedna ważna, reprezentatywna organizacja satanistyczna. Jest nią założona w 2013 r. Świątynia Satanistyczna (The Satanic Temple, dalej także: TST lub Świątynia), którą wyróżnia aktywizm społeczny i polityczny. Stanowi to atut w konkurencji ze starszą od siebie organizacją LaVeya i skutkuje już sukcesami (m.in. zainteresowaniem ze strony mediów masowych, uznaniem za ważny przejaw satanizmu przez religioznawców³, znacznym poszerzeniem bazy członkowskiej), przyczyniając się do budowy silnej pozycji w ciągu zaledwie kilku lat działalności.

Liczba oficjalnych „kongregacji” TST zwiększyła się we wrześniu 2022 r. do trzydziestu sześciu w USA; cztery są w Kanadzie, jedna w Australii, a trzy w Europie (w Wielkiej Brytanii, Niemczech i Finlandii)⁴. Jednocześnie baza członkowska nie ogranicza się do wymienionych krajów, gdyż nieoficjalne grupy sympatyków powstają również poza nimi (np. w Polsce); tym samym Świątynia najprawdopodobniej stała się największą organizacją satanistyczną⁵. Satanistom udało się ponadto osiągnąć zwolnienie z płacenia podatku przez IRS (urząd podatkowy w USA), ponieważ agencja rządowa formalnie uznała The Satanic Temple za Kościół (*Church*), czyli za organizację religijną równą pod tym względem Kościołom chrześcijańskim i tak samo uprawnioną do określonych prawem ulg (numer EIN: 82-3404757). Satanizm zatem jako dynamicznie rozwijający się nowy ruch religijny – zarówno w wersji laveyańskiej CoS, jak i reformowanej TST – powinien być przedmiotem rzetelnych badań naukowych.

Celem niniejszego artykułu jest zainicjowanie w Polsce nurtu badań znanego na Zachodzie jako *Satanism studies*; ponadto rozwinięcie tegoż nurtu w wymiarze

oczekuje od satanistów formalnego wstąpienia do organizacji, ale wręcz do tego zniechęca, bardziej od statystyki ceniąc zachowanie elitarnego statusu członkostwa.

² Zob. E.V. Gallagher, *Straight from the Devil: Holy Books in Contemporary Satanism*, [w:] tenże, *Reading and Writing Scripture in New Religious Movements: New Bibles and New Revelations*, New York 2014; J.R. Lewis, *Who Serves Satan? A Demographic and Ideological Profile*, „Marburg Journal of Religion” 2001, vol. 6, nr 2, s. 5.

³ Np. F. Gregorius, M. Hedenborg White, *The Satanic Temple: Secularist Activism and Occulture in the American Political Landscape*, „International Journal for the Study of New Religions” 2019, vol. 10, nr 1; J.P. Laycock, *Speak of the Devil: How The Satanic Temple Is Changing the Way We Talk About Religion*, New York 2020.

⁴ *Find a Congregation*, [online] <https://thesatanictemple.com/pages/find-a-congregation>, 13 IX 2022. Wszystkie wymienione kraje są obecnie znane z indywidualistycznej kultury.

⁵ Twierdzą tak F. Gregorius, M. Hedenborg White, *The Satanic...*, s. 98. O historii TST zob. *tamże*, s. 95-98. Polska grupa zwolenników The Satanic Temple – której nazwę przetłumaczono jako „Świątynia Sataniczna” – obecna jest na Facebooku w formie fanpage’a, który ma już 750 polubień (licznik na stronie Facebook.com/SwiatyniaSataniczna – stan na 13 IX 2022).

politologicznym, dotychczas zmarginalizowanym⁶. Głównym problemem badawczym jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie: w jakim stopniu idee obecne w amerykańskim ruchu satanistycznym odzwierciedlają myśl libertariańską? Szczególną uwagę skierowano na satanistyczne poglądy dotyczące organizacji społeczeństwa i życia gospodarczego, a także indywidualnej autonomii, wolności, równości, władzy i państwa. Istotne znaczenie ma badanie ewentualnych związków myśli satanistycznej z wyraźnie antylibertariańską ideologią faszystowską oraz – *a contrario* – z myślą najbardziej pokrewną libertarianizmowi amerykańskiemu i nierzadko włączaną doń, czyli: klasycznie liberalną, a także quasi-konserwatywną (zarazem indywidualistyczną, socjaldarwinistyczną i leseferystyczną), neoliberalną, anarchoindywidualistyczną i obiektywistyczną⁷.

Zawężenie badań do satanizmu amerykańskiego, zwłaszcza laveyańskiego, wynika ze szczególnej roli, jaką – od założenia przez LaVeya w 1966 r. – odgrywał w USA Church of Satan we współczesnym, samodzielnym zdefiniowaniu satanizmu przez ludzi z tymże światopoglądem się identyfikujących. Satanizm CoS oraz TST jest symboliczny (Szatan i rytuały mają w nim charakter jedynie lub przede wszystkim symboli), indywidualistyczny (wyraźnie podkreśla suwerenność jednostki, *individual sovereignty*), racjonalistyczny, a także ateistyczny (ew. nonteistyczny)⁸. Amerykański religioznawca Eugene V. Gallagher twierdzi, że racjonalistyczna niewiara LaVeya w treści objawione – oparcie się przezeń na rozumie – ma wymiar demokratyczny (inkluzywny)⁹. Tenże wymiar nieobecny jest m.in. w religii objawionej zwanej setianizmem, założonej przez byłego członka CoS Michaela Aquino. Setianizm – jakkolwiek amerykański – nie posiada charakteru symbolicznego i ateistycznego, a zatem nie jest satanizmem *sensu proprio*, lecz postsatanizmem¹⁰.

Przyjęta koncepcja badania opiera się na analizie tekstów źródłowych, analizie ideologicznej i analizie krytycznej. We współczesnym piśmiennictwie naukowym na temat szeroko rozumianego satanizmu w okresie ostatnich dziesięciu lat jako szczególnie znane, obiektywne i merytoryczne wyróżniają się anglojęzyczne prace Jamesa R. Lewisa, Pera Faxnelda, Jespera Aagaarda Petersena, Asbjørna Dyrendala, Kenneta Granholma, Rubena van Luijka i Josepha P. Laycocka¹¹. W powszechnie dostępnej polskiej

⁶ *Satanism studies* rozwinęły się dopiero po 2007 r., mieszcząc się w obszarze religioznawstwa. Zob. E. Doyle White, *Sympathy for the Devil: A Review of Recent Publications in the Study of Satanism*, „Correspondences” 2017, vol. 5, s. 97.

⁷ Zob. J. Bartyzel, *Geneza i próba systematyki głównych nurtów libertarianizmu*, [w:] *Libertarianizm. Teoria. Praktyka. Interpretacje*, red. W. Bulira, W. Gogłóza, Lublin 2010, s. 17-33.

⁸ Zob. F. Gregorius, M. Hedenborg White, *The Satanic...*, s. 99-100, 103-104; E. Sprankle i in., *Satanic Sexuality: Understanding Satanism as a Diversity Issue for Sex and Relationship Therapists*, „Sexual and Relationship Therapy” 2022, vol. 37, nr 3, s. 2-4.

⁹ E.V. Gallagher, *Straight...*, s. 65.

¹⁰ Pojęcie to przywołuję za Kennetem Granholmem. Zob. K. Granholm, *The Left-Hand Path and Post-Satanism: The Temple of Set and the Evolution of Satanism*, [w:] *The Devil's Party: Satanism in Modernity*, red. P. Faxneld, J.Aa. Petersen, New York 2012.

¹¹ Zob. np. A. Dyrendal, J.R. Lewis, J.Aa. Petersen, *The Invention of Satanism*, New York 2015; P. Faxneld, *Satanic Feminism: Lucifer as the Liberator of Woman in Nineteenth-Century Culture*, New York 2017; K. Granholm, *The Left-Hand...*; J.P. Laycock, *Speak...*; R. van Luijk, *Children of Lucifer: The*

literaturze naukowej uwagę zwracają krótkie teksty Arkadiusza Sołtysiaka i Piotra Czarneckiego z lat 2000-2015¹². Ich niewielka objętość (tj. do 15 stron) oraz brak uwzględnienia religijnej filozofii satanizmu reformowanego TST stanowią obecnie znaczące ograniczenia, za sprawą których zawarta w tychże tekstach wiedza jest już mało aktualna oraz nazbyt fragmentaryczna w odniesieniu do głównych organizacji satanistycznych z USA. Ponadto żaden z polskich autorów nie przyjął perspektywy politologicznej. Dążąc do wypełnienia istniejącej w fachowej literaturze luki, na kolejnych stronach wykorzystano wiele ważnych tekstów satanizmu, w tym również mało znane badaczom materiały ze stron internetowych, których potencjalnie duży wpływ na pogłębianie wiedzy o nurcie satanistycznym oraz poszerzanie kręgu zainteresowanych tą ideologią wynika z obecnego znaczenia komunikacji sieciowej. Posłużono się także pracami naukowymi cenionych specjalistów z zakresu nowych ruchów religijnych.

Artykuł ma charakter interdyscyplinarny – łączy zagadnienia z pogranicza religioznawstwa, filozofii i politologii – co daje możliwość dotarcia z wynikami badań nad libertariańskimi wątkami w satanizmie amerykańskim do szerokiego grona naukowców(-czyń) i studentów(-tek). Satanizm jest bowiem pomijany przy omawianiu myśli libertariańskiej prawdopodobnie nie tylko ze względu na nikłą o nim wiedzę, lecz także z powodu przypisywania go do kręgu zainteresowań wyłącznie religioznawstwa, natomiast myśl libertariańską pozostawia się filozofii i politologii.

W niniejszym artykule przyjęto szerokie rozumienie libertarianizmu – jako poglądów radykalnie wolnościowych w różnych dziedzinach życia. Takie ujęcie zgodne jest z syntetycznym spojrzeniem na libertarianizm w wybitnym studium książkowym Doroty Sepczyńskiej pt. *Libertarianizm. Mało znane dzieje pojęcia zakończone próbą definicji*. Istotę i najwyższą wartość libertarianizmu stanowi zatem wolność (ang. *liberty*, fr. *liberté*) – osobista, społeczna i/lub polityczna – w związku z czym ze względu na przedmiot zainteresowania wyróżnić można m.in. następujące libertarianizmy: polityczny, gospodarczy, ekologiczny i obyczajowo-kulturowy (w dwóch odmianach:

Origins of Modern Religious Satanism, New York 2016. Zob. też S.E. Flowers, *Lords of the Left-Hand Path: A History of Spiritual Dissent*, Smithville 1997. Flowers jest badaczem odważnym, posiadającym wiedzę insidera oraz dążącym do synoptycznego oglądu zagadnienia, lecz wyraźnie sympatyzującym z setianizmem, okultyzmem i germańskim neopogaństwem (razem z datą powstania stanowi to możliwe *biases and limitations* opracowania jego autorstwa).

¹² Zob. P. Czarnecki, *Satanizm w wydaniu Church of Satan jako Invented Religion*, [w:] *Religia, religijność, duchowość. W poszukiwaniu nowych perspektyw. Księga jubileuszowa dla Pawła M. Sochy od przyjaciół i uczniów*, red. H. Grzymała-Moszczyńska, D. Motak, Kraków 2015; A. Sołtysiak, *Dobro i zło według satanistów*, „The Peculiarity of Man” 2000, vol. 5; tenże, *Współczesny satanizm. Krótki przegląd głównych nurtów i ideologii*, „Przegląd Religioznawczy” 2011, nr 2. Warto też odnotować pracę magisterską pt. *The Satanic Temple: nowy ruch religijny czy społeczny aktywizm?* napisaną przez Olgę Szałwińską pod kierunkiem religioznawcy dra hab. P. Czarneckiego, obronioną w 2018 r. na UJ. Ponadto jeszcze przed powstaniem TST (tj. przed 2013 r.) parę krótkich, socjologicznych, anglojęzycznych tekstów o satanizmie napisał dr hab. Rafał Smoczyński, prof. IFiS PAN (*Cyber-Satanism and Imagined Satanism: Dark Symptoms of Late Modernity*, 2009, 12 s. oraz *The Making of Satanic Collective Identities in Poland: From Mechanic to Organic Solidarity*, 2012, 15 s. – są to rozdziały w pracach zbiorowych nt. satanizmu, wydanych przez prestiżowe wydawnictwa naukowe Routledge i Oxford University Press).

postępowej i konserwatywnej)¹³. Syntetyczne ujęcie libertarianizmu na kolejnych stronach opiera się głównie na koncepcjach amerykańskich, jednakże relewantny okazał się również europejski libertarianizm obyczajowo-kulturowy: libertariańska seksualność¹⁴.

PODSTAWOWE PRZESŁANKI POSZUKIWANIA ZWIĄZKÓW SATANIZMU Z LIBERTARIANIZMEM

Można się spotkać z zarzutami wobec satanizmu amerykańskiego, iż wiąże się on często z faszystowskimi i skrajnie prawicowymi poglądami politycznymi¹⁵. Prawdziwość tego rodzaju opinii mogłaby przekreślić libertariański charakter analizowanej religii. Co zaskakujące, przypisywanie faszystowskich sympatii współwystępuje z uznawaniem satanizmu laveyańskiego za libertariański i radykalnie indywidualistyczny¹⁶. Jak to zostanie dalej wykazane, teksty głównych organizacji o jednoznacznie satanistycznym światopoglądzie wskazują na dominację politycznej niechęci do faszyzmu oraz braku dlań poparcia – przynajmniej wśród satanistów amerykańskich.

Wspiera powyższą konstatację również wynik badania ankietowego przeprowadzonego na próbie 140 respondentów o satanistycznej autoidentyfikacji (w 72% mieszkańców USA), wśród których większość uważa Szatana jedynie za symbol i jest pod dużym wpływem myśli laveyańskiej, choć niekoniecznie należy do promującej ją organizacji (satanizm, od początku wyjątkowo indywidualistyczny, jest współcześnie zdecentralizowany)¹⁷. Pod względem afiliacji politycznej ankietowani najczęściej deklarowali: apolityczność (45% – *non-political*), niezależność (14% – *Independent*) oraz libertarianizm w rozumieniu Partii Libertariańskiej (11% – *Libertarian*), choć w szerszym ujęciu można dodać do tegoż wyniku europejskie pojmowanie libertarianizmu

¹³ D. Sepczyńska, *Libertarianizm. Mało znane dzieje pojęcia zakończone próbą definicji*, Olsztyn 2013, s. 139-142. Zob. też *tamże*, s. 79-149.

¹⁴ Jako *sexualité libertaire* została ona opracowana przez wpływowego francuskiego anarchoindywidualistę Émile'a Armanda już w 1922 r., a zatem wiele lat przed publikacją tekstów czołowych libertarian prawicowych. Rozwinięta później przez Hiszpanów koncepcja *sexualismo libertario* obejmowała nową etykę seksualną opartą na dobrowolności (wolności osobistej), akceptację homoseksualizmu, prawo do zmiany płci, emancypację kobiet itd. Zwolennicy libertariańskiej seksualności byli natomiast głęboko podzieleni w kwestii wyboru między monogamią a promiskuityzmem. Zob. *tamże*, s. 47-49, 70-71. Obecnie, kilka dekad po rewolucji seksualnej, dominujące wcześniej wśród libertarian amerykańskich poglądy na seksualność są już bardziej umiarkowane, acz wciąż wykazują liczne podobieństwa do europejskiej libertariańskiej seksualności (ang. *libertarian sexuality*). Zob. *Sexuality: A Libertarianism.org Guide*, 15 VIII 2008, [online] <https://www.libertarianism.org/topics/sexuality>, 8 XII 2022.

¹⁵ Do zarzutów tych przychyli się nie tylko kontrowersyjna Antifa, ale również nieliczni badacze. Zob. zwł. Ch. Mathews, *Modern Satanism: Anatomy of a Radical Subculture*, Westport 2009. Książkę tę opublikowano przed założeniem Świątyni Satanistycznej, którą trudno jest podejrzewać o jakiekolwiek faszystowskie sympatie.

¹⁶ Mathews pisał bowiem o *the staunch individualism of LaVeyan (libertarian) Satanism* (*tamże*, s. 98).

¹⁷ Zob. J.R. Lewis, *Who...*

jako anarchizmu¹⁸ (4% – *Anarchist*)¹⁹. Większość respondentów, zwłaszcza Amerykanów, wyraziła ponadto mocno krytyczną opinię na temat (neo)nazizmu²⁰. Dwa nowsze badania ankietowe, przeprowadzone na większych próbach, wykazały jeszcze wyższe poparcie satanistów dla partii libertariańskich (14%-16%) i ideologii anarchistycznej (12%), a także uwzględniły skrajną prawicę, która uzyskała zaledwie 4% głosów²¹. Wyniki ankiet współgrają z postawą indywidualistyczną, widoczne bowiem są w nich: nonkonformizm, niezależność, niechęć do polityki i autorytaryzmu oraz stosunkowo niewielkie poparcie dla głównych partii (dla każdej poniżej wyniku libertarian). Na korzyść wolnościowej interpretacji tych wyników przemawia zwłaszcza fakt, iż spośród partii politycznych o różnym profilu (konserwatywnym, socjalistycznym, liberalnym itd.) w każdym z trzech badań sataniści najczęściej popierali libertarian, jak również częściej niż ogół ludności utożsamiali się z radykalnie wolnościowym anarchizmem²².

W jeszcze większym stopniu libertariański charakter satanizmu podkreślają jego wysoko postawieni przedstawiciele. Obecny arcykapłan (*the High Priest*) CoS – *Magus* Peter H. Gilmore – w imieniu tejże organizacji (za sprawą użycia pierwszej osoby liczby mnogiej, tj. *we*) zdecydowanie odrzucił wszelkie rządy dyktatorskie i opowiedział się za minarchizmem („rząd tak minimalny, jak to tylko możliwe”), wyraźnie stwierdzając przy tym, że większość satanistów(-tek) laveyańskich to libertarianie(-ki): *We don't want any form of megalomaniacal government with absolute power that can do anything willy-nilly to its citizens. Satanists are generally Libertarians. [...] essentially most of us are fairly libertarian people. We would like to have government as minimal as possible*²³. Minarchizm – głoszony przez amerykańską Partię Libertariańską – jest umiarkowanym nurtem libertarianizmu, opowiadającym się za małym rządem (państwem minimalnym). W podobnym tonie wypowiedziała się obecna arcykapłanka (*the High Priestess*) – *Maga*²⁴ Peggy Nadramia – uznając społeczeństwo libertariańskie za najlepsze dla satanistów(-tek): *I agree with the assertion that a Libertarian society would be the best one for Satanists, from a political perspective, but we also have a lot of opinions about the social structure of a Satanic society. [...] While Libertarianism might rule the land, Sata-*

¹⁸ Zob. R. Tokarczyk, *Teksty i konteksty libertarianizmu Roberta Nozicka*, [w:] *Libertarianizm...*, s. 84, 87; M. Kozera, *Partia Libertariańska w USA. Praktyczne funkcjonowanie czy mit?*, [w:] *Libertarianizm...*, s. 159-160. Zob. też D. Sepczyńska, *Libertarianizm...*

¹⁹ J.R. Lewis, *Who...*, s. 9. Badanie mogło jednak zaniżyć rzeczywiste poparcie satanistów dla idei libertariańskich, gdyż 14% respondentów było teistami, a do tego wymagano w kwestionariuszu ankiety utożsamienia się z jedną opcją polityczną. Niekoniecznie zgadzając się z partiami libertariańskimi lub dostrzegając ich słabość w wyborach, wielu sympatyków libertarianizmu mogło określić się jako niezależni lub pozbawieni afiliacji, zwłaszcza że bardzo silna potrzeba niezależności i niechęć do polityki są dla większości libertarian charakterystyczne.

²⁰ *Tamże*, s. 19.

²¹ A. Dyrendal, J.R. Lewis, J.Aa. Petersen, *The Invention...*, tab. 7.16 (cz. SS-2 i SS-3).

²² Zob. *tamże*, tab. 7.16.

²³ P.H. Gilmore, D. Shankbone, *Satanism: An Interview with Church of Satan High Priest Peter Gilmore*, „Wikinews” 2007, 5 XI, punkt *Church of Satan 101*, [online] https://en.wikinews.org/wiki/Satanism:_An_interview_with_Church_of_Satan_High_Priest_Peter_Gilmore, 9 VI 2020.

²⁴ Nazwa piątego stopnia w hierarchii CoS. Jego męski odpowiednik to *Magus*.

nists may choose to live in tribal settings that are internally very Communistic or Socialistic. For example, I wouldn't mind „working for the good of others” as long as the „others” were of my choosing, my tribe of loved ones²⁵.

Niczym we wzorcowym minarchizmie Roberta Nozicka, libertarianizm dotyczy tu filozofii politycznej („konturów dla utopii”) i jego urzeczywistnienie stanowi fundament pod różne wizje dobrego życia („utopie”), które realizuje się w każdym konkretnym przypadku na własny rachunek – jako wybrany przez określoną grupę model małej społeczności, a zatem na zasadzie wolnych stowarzyszeń²⁶. Satanistyczne „plemiona”, żyjące wspólnie, złożone z zaufanych członków rodzin i najbliższych przyjaciół, nie oznaczają socjalizmu jako pożądanego ustroju na dużą skalę. Nadramia opowiedziały się najwyraźniej za pluralizmem stylów życia w wolnorynkowym państwie minimalnym, obejmującym dobrowolne komuny i spółdzielnie.

Znaczące pokrewieństwo między nowszą (reformowaną) odmianą satanizmu a libertarianizmem zauważyła z kolei Penny Lane – reżyserka wysoko ocenianego przez krytyków filmowych dokumentu o Świątyni Satanistycznej, który wszedł na ekrany kin w 2019 r. pod tytułem *Hail Satan?*. Według jej oceny: *They're pretty libertarian, I think, in general. But I don't think that they would all say that they are or have those politics expressly. [...] But when your religious tenets are about rebellion against authority, checking your beliefs against our best evidence [...] autonomy, freedom, liberty – yeah, you certainly see a large overlap with a libertarian point of view*²⁷. Prawdziwość tego stwierdzenia znajduje potwierdzenie w ideologii satanizmu reformowanego. Na przykład rdzeń etyki TST wyrażony został w siedmiu punktach, zwanych *The Seven Fundamental Tenets*, ważną zaś rolę odgrywa wśród nich zasada autonomii cielesnej (*bodily autonomy tenet*), która bardzo bliska jest libertariańskiemu samoposiadaniu (inaczej autowłasności, *self-ownership*) i głosi, iż *ciało każdego człowieka jest nietykalne, podległe tylko własnej woli*²⁸. Kolejny nakaz moralno-polityczny potwierdza radykalnie liberalne podejście do wolności, w tym do wolności słowa i ekspresji: *The freedoms of others should be respected, including the freedom to offend. To willfully and unjustly encroach upon the freedoms of another is to forgo one's own*²⁹. Ludzie mają zatem fundamentalne prawo do obrony przed agresorami, przy czym wolności jednostki nie można ograniczać w imię ochrony

²⁵ P. Nadramia, *Satanism, Nazism and Fascism*, [online] https://www.meta-religion.com/Esoterism/Satanism/satanism_and_nazism.htm, 4 VII 2020.

²⁶ Zob. B. Grabowska, *Feministyczna krytyka libertarianizmu*, [w:] *Libertarianizm...*, s. 236-237; R. Tokarczyk, *Teksty...*, [w:] *Libertarianizm...*, s. 87.

²⁷ *Hail Satan? A New Documentary Depicts Devil Worshipers as Unlikely Defenders of the First Amendment*, YouTube: ReasonTV, 26 IV 2019, [online] <https://www.youtube.com/watch?v=pterL8giQk4>, 26 VI 2020. W wywiadzie wymienione zostały następujące przekonania tychże satanistów(-tek), wskazujące na przykładowe, konkretne zastosowania autonomii i wolności: *separation of church and state, bodily autonomy, freedom of expression, freedom of sexuality*.

²⁸ *The Satanic Temple – About us*, [online] <https://thesatanictemple.com/pages/about-us>, 15 VII 2020. Tłum. wł. Na temat autowłasności zob. M. Barczentewicz, *Libertariańska filozofia prawa Murrraya N. Rothbarda*, [w:] *Libertarianizm...*, s. 69; P. Sikora, *Kategoria self-ownership a problem podmiotowości w libertarianizmie*, [w:] *Libertarianizm...*, s. 97-99.

²⁹ *The Satanic Temple...*

przed obrazą uczuć religijnych innych osób, a także majestatu, dobrego imienia, urzędu, czci, moralności publicznej itp. (taka zniewaga nie jest agresją na gruncie libertariaizmu, toteż wymaga pełnej depenalizacji i dekryminalizacji). Ponadto ważne teksty Świątyni (m.in. *Informational Pamphlet*) podkreślają szczególne znaczenie indywidualnych praw i wolności (*individual rights, individual liberty*), a także powołują się na radykalnie indywidualistyczną, antyautorytarną suwerenność jednostki: *Satanists adhere to the principles of individual sovereignty and the rejection of tyrannical authority. These concerns are of paramount importance to us [...]*³⁰.

Jednocześnie opis strony internetowej TST w wyszukiwarce Google uwzględnia główne cele lewicy: *The Satanic Temple promotes egalitarianism, social justice, and the separation of religion and state* (stan na 22 V 2021). Świątynia popiera zatem większą równość, sprawiedliwość społeczną i świeckość państwa, uznając zarazem – w sposób bezkompromisowy – wolność indywidualną za wartość prymarną, co prowadzi do stwierdzenia, iż najprawdopodobniej promuje wartości libertarianizmu lewicowego (*left-libertarianism*). Wniosek ten jest wzmacniany przez fakt, iż na satanizm amerykański, a zwłaszcza na reformowany satanizm TST, istotny wpływ miała pierwsza symboliczna reinterpretacja Szatana dokonana przez (proto)satanizm romantyczno-literacki i anarchistyczno-socjalistyczny (zreinterpretowany Szatan symbolizował wolność i bunt przeciwko opresyjnej władzy)³¹. Dodatkowo, w odróżnieniu od satanizmu CoS, satanizm TST jest wyraźnie związany ze współczesnym feminizmem politycznym³². Sugeruje to podział głównego nurtu satanizmu amerykańskiego na libertariańską prawicę i lewicę.

KONCEPCJA WOLNOŚCI W FILOZOFII SATANISTYCZNEJ (PODSTAWA LIBERTARIAŃSKIEJ MYŚLI SPOŁECZNO-POLITYCZNEJ CHURCH OF SATAN)

Satanistyczna koncepcja wolności najpełniej ujawnia się w rozbudowanej części *Biblii Szatana* poświęconej ludzkiej seksualności. Wolność ta w najbardziej podstawowym zakresie jest osobista i społeczna, a jej polityczny charakter – ultraliberalny i libertariański. Wiąże się ona nie z tradycyjnie religijną duchowością, lecz z cielesnością, ponieważ celem omawianej tu religii jest wyzwolenie ciała (*the liberation of the flesh*), mające charakter wolności negatywnej (np. *pozbywanie się ograniczeń uniemożliwiających dążenie do przyjemności*)³³. Satanistyczna wolność łączy się również z indywidualizmem, tworząc parę szczególnie istotnych dla CoS wartości (*liberty & individualism*), które są

³⁰ *Frequently Asked Questions*, [online] <https://thesatanictemple.com/pages/faq>, 17 VII 2020.

³¹ Zob. F. Gregorius, M. Hedenborg White, *The Satanic...*, s. 90-95, 99-100, 102-103.

³² Zob. *tamże*, zwł. s. 100-102. Szerzej o romantycznej i anarchistycznej reinterpretacji Szatana zob. R. van Luijk, *Children...*, rozdz. 2 i 3.

³³ B.H. Wolfe, *Introduction*, [w:] A. LaVey, *The Satanic Bible (Underground Edition). Version 2*, 2007, [online] <https://archive.org/details/lavey-the-satanic-bible-underground-2>, 5 VIII 2021, s. 12. Tłum. wł.

najbardziej widoczne w dyskursie libertariańskim – jako wolność indywidualna (*individual liberty*)³⁴. Stosując ultraliberalne rozumowanie do sfery cielesnej, LaVey wyrażnie powiązał wolność z przestrzeganiem praw indywidualnych³⁵, które według niego naruszane są wyłącznie przez wyrządzanie innej osobie krzywdy fizycznej (w *Biblii Szatana* odrzucono możliwość ograniczania wolności ekspresji w imię ochrony przed obrazą – na przykładzie uczuć osób o konserwatywnej moralności seksualnej)³⁶. Krzywda fizyczna ma najbardziej obiektywny charakter, toteż ochronę przed nią stosunkowo najłatwiej jest urzeczywistnić, jej zaistnienie zaś – jednoznacznie wykazać (z obrazą ściśle się wiążą subiektywne wartościowania, obecne tylko w umyśle jednostki).

Kolejną wskazówkę dotyczącą satanistycznej koncepcji wolności znaleźć można w przywołanej i skomentowanej przez LaVeya definicji przymusu (który był przezeń oceniany skrajnie negatywnie): *The dictionary definition of compulsion is: „The act of compelling or driving by a force, physical or moral; constraint of the will; (compulsory, obligatory)”*. In other words, indulgence implies choice, whereas compulsion indicates the lack of choice³⁷. Minimalizacja przymusu poszerza zatem wybór, przez sam przymus (*compulsion*) zaś należy rozumieć skutkujące skrepowaniem woli zmuszanie do czegoś nie tylko przez użycie siły fizycznej, ale również przekonań moralnych społeczeństwa³⁸. Wybór spośród wielu alternatyw – wolny od przymusu społecznego, fizycznego i psychicznego – jest wartością prymarną; tym samym uznaje się nadrzędność wolności jako wartości osobistej i społeczno-politycznej, przeciwieństwa przymusu. Podjęcie decyzji o zaspokojeniu naturalnych pragnień – nie tylko seksualnych – ogranicza przymus i krzywdę poprzez eliminację szkodliwych indywidualnie i społecznie frustracji; szero-

³⁴ Zob. np. P.H. Gilmore, *Introduction*, [w:] A. LaVey, *The Satanic...*, s. 25 (*It [CoS] was the first organization promulgating religious philosophy championing Satan as the symbol of liberty and individualism*). Na temat rodzajów wolności zob. A. Heywood, *Ideologie polityczne. Wprowadzenie*, przeł. M. Habura i in., Warszawa 2008, s. 45-46; M. Środa, *Etyka dla myślących. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych*, Warszawa 2011, s. 219.

³⁵ Zob. A. LaVey, *The Satanic...*, s. 58 (*the Satanist would not intentionally hurt others by violating their sexual rights. If you attempt to impose your sexual desires upon others who do not welcome your advances, you are infringing upon their sexual freedom. Therefore, Satanism does not advocate rape, child molesting, sexual defilement of animals, or any other form of sexual activity which entails the participation of those who are unwilling or whose innocence or naiveté would allow them to be intimidated or misguided into doing something against their wishes*). Z przytoczonych słów wynika dodatkowo, iż LaVey uznał prawa zwierząt (podobnie jak lewicowa część środowisk wolnościowych) oraz prawdopodobnie poparłby legalizację kazyrodstwa, a dokładnie legalizację dobowolnych i świadomych stosunków płciowych między osobami blisko spokrewnionymi niebędącymi dziećmi.

³⁶ Zob. *tamże*, s. 57 (*Satanism encourages any form of sexual expression you may desire, so long as it hurts no one else. This statement must be qualified, to avoid misinterpretation. By not hurting another, this does not include the unintentional hurt felt by those who might not agree with your views on sex, because of their anxieties regarding sexual morality*).

³⁷ *Tamże*, s. 65. Tytuł rozdziału to *Indulgence... NOT Compulsion*.

³⁸ Podobną możliwość wybierania nieskrepowanego przez władzę, religię, zwyczaje społeczne i panującą opinię głosił John Stuart Mill, twórca (klasycznie) liberalnej koncepcji wolności, zupełnie odmiennej od wolności chrześcijańskiej. Zob. M. Środa, *Etyka...*, s. 172, 216-219. Ceniony politolog Andrew Heywood określa stanowisko J.S. Mill'a jako libertariańskie – zob. A. Heywood, *Ideologie...*, s. 44-46.

ko rozumiane zaspokojenie (*indulgence*) ma przeto sprzyjać wolności i powszechnemu szczęściu³⁹. LaVey posłużył się prawdopodobnie psychologiczną teorią frustracji-agresji (*frustration-aggression theory*). Według tejże wpływowej w XX w. teorii – sformułowanej i rozwijanej przez amerykańskich psychologów – przyczyną agresji jest stan frustracji. Innymi słowy, społeczeństwo będzie zdrowsze i szczęśliwsze bez represjonowania seksualności, ono bowiem prowadzi do frustracji i agresji⁴⁰.

W ten sposób satanizm otworzył się częściowo również na koncepcję wolności pozytywnej o charakterze wewnętrznym (wolności *do*: samorealizacji i związanych z nią celów, rzeczywistego działania według swojej woli oraz wewnętrznej autonomii)⁴¹. W tym sensie ludzką wolność (*sexual freedom, personal liberty*) ograniczają m.in.: niekontrolowane żądze jako forma przymusu⁴² (folgujący im hipisowski promiskuityzm nie prowadzi do seksualnego wyzwolenia w rozumieniu CoS), religijne tematy tabu, „popularne kłamstwa”, a także poczucie winy seksualnej (w satanizmie dąży się nie do likwidacji rodziny i małżeństwa, lecz do tego, by stać się właśnie – według słów LaVeya – *truly free from all sexual guilt*)⁴³. Powyższą listę przykładów uzupełnił Gilmore o narzucanie dzieciom przekonań religijno-filozoficznych przez ich rodziców – miałyby to naruszać dziecięcą wolną wolę (*free will*), a w przyszłości pozbawiać młodych ludzi wolności (pozytywnej – *freedom to*) w podejmowaniu *własnych* decyzji dotyczących wyboru filozofii/religii najlepiej dopasowanych *do samych siebie*⁴⁴. Do krępujących wolę

³⁹ Zob. A. LaVey, *The Satanic...*, s. 65 (*Satanism encourages its followers to indulge in their natural desires. Only by doing so can you be a completely satisfied person with no frustrations which can be harmful to yourself and others around you*).

⁴⁰ Zob. P. Faxneld, J.Aa. Petersen, *Cult of Carnality: Sexuality, Eroticism, and Gender in Contemporary Satanism*, [w:] *Sexuality and New Religious Movements*, red. H. Bogdan, J.R. Lewis, New York 2014, s. 169.

⁴¹ Na przykład zbawienie jest dla satanistów wyzwoleniem psychologicznym i służy ono wolności indywidualnej. Zob. E.V. Gallagher, *Straight...*, s. 65.

⁴² Przymusu wewnętrznego, krępującego wolę, likwidującego samokontrolę oraz uniemożliwiającego podjęcie racjonalnej decyzji, acz mającego też charakter społeczny (np. spełnianie oczekiwań hipisowskiej komuny). Chociaż zarówno hipisi, jak i sataniści opowiadali się za radykalną wolnością seksualną, a tym samym odrzucali restrykcyjne normy społeczne, LaVey zakładał jednak, iż to satanizm jest prawdziwie wolnościowy, gdyż wybiera zaspokojenie bez przymusu, nie narzucając nikomu promiskuityzmu. Są to dwa różne podejścia do libertariańskiej seksualności, wynikające z innego rozumienia indywidualizmu oraz odmiennego stosunku do racjonalizmu i odpowiedzialności.

⁴³ A. LaVey, *The Satanic...*, s. 36, 56. Zob. też *tamże*, s. 67-68. Przez *popular lies* należy zapewne rozumieć powszechnie przyjmowane za prawdziwe przekonania, głównie religijne pochodzenia (np. dogmaty), które nie prowadzą do szczęścia i dobrych rezultatów w kategoriach materialnych, a ponadto są oparte na wierze, tradycji, autorytecie, konwencji, wychowaniu i nadnaturalności w miejsce prymatu rozsądku, krytycyzmu, efektywności i rozumu (por. *tamże*, s. 35-36).

⁴⁴ Zob. F.A.Q. *Ritual and Ceremony (Baptism/Wedding/Funeral)*, [online] <https://www.churchofsatan.com/faq-ritual-and-ceremony>, 12 VII 2020. CoS nie stwierdza, iż żadni rodzice nie mogą wychowywać dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, a jedynie, że nie czynią tego rodzice należący do CoS, gdyż takie postępowanie byłoby sprzeczne z filozofią satanistyczną.

czynników natury mentalnej arcykapłan dodał ponadto *pojęciowe/konceptualne pułapki, które zniewalają masy*⁴⁵.

Libertariańska seksualność należy niewątpliwie do ważniejszych elementów satanistycznej koncepcji wolności. Stanowi ją podkreślające wyzwolenie (*liberation*) i autonomię cielesną podejście satanizmu do szeroko rozumianej płciowości (m.in. pełna akceptacja monogamiczności, niemonogamiczności oraz wszystkich orientacji psychoseksualnych, łącznie z asekualizmem, a także równouprawnienie i prawa kobiet, które w przypadku „satanistycznego” feminizmu Matildy Joslyn Gage sięgają nawet XIX w.)⁴⁶. Wśród przekonań satanistów dotyczących tej sfery znajdują się postulaty o charakterze normatywnym – już w 1969 r. LaVey otwarcie stwierdził, iż żadna osoba ani społeczeństwo nie mają prawa do ograniczania jednostek w sferze seksualnej⁴⁷; wszystkim należy się maksymalizacja wolności negatywnej.

Jednocześnie wolność ludzi jako istot cielesnych nie ogranicza się li tylko do seksualności. Obejmuje również m.in. swobodną wymianę i konsumpcję posiadanych dóbr użytkowych oraz brak przymusu powodowanego napaścią/agresją fizyczną. Sataniści nie zamykają wolności w dziedzinie intymności – ma się ona realizować w ramach prawnych libertariańskiego państwa minimalnego. Dotychczasowe rozważania można zatem podsumować następująco: według nauk CoS wolność negatywna (wolność wyboru, wolność *od* przymusu i ograniczeń zewnętrznych wobec jednostki) powinna być prawnie zagwarantowana dla wszystkich, natomiast wolność pozytywna – wewnętrzna – jest wymagana tylko od samych satanistów.

Stawianie przez satanistów wolności indywidualnej bardzo wysoko w hierarchii wartości osobistych, społecznych i politycznych wskazuje na ultraliberalizm i libertarianizm. Zostało to zauważone w analizach nurtu laveyańskiego przez badaczy, którzy łączą wyżej zarysowane wolnościowe poglądy z filozofią Ayn Rand. Jak stwierdził Joshua Gunn w artykule naukowym przedrukowanym w poszerzonym wydaniu *Biblii Szatana* (tutaj: *the book*): *substantive part of the book advances a strident libertarianism reminiscent of Ayn Rand's „Objectivist” Philosophy [...]*⁴⁸. Również Manon Hedenborg White i Fredrik Gregorius dostrzegli duży wpływ Rand na polityczne poglądy

⁴⁵ P.H. Gilmore, *The Church of Satan's Policy on Politics*, [online] <https://www.churchofsatan.com/policy-on-politics>, 4 VI 2020. Tłum. wł. Gilmore nie sprecyzował sensu tegoż określenia. Na podstawie znajomości kontekstu można założyć, że dotyczy ono powszechności postawy bezkrytycznej i dogmatycznej oraz wiary w fałszywe dychotomie (w rodzaju popularnego w USA założenia, iż trzeba być albo republikaninem, albo demokratą). Sataniści mieliby przeto odrzucać dychotomie, które w życiu społeczno-politycznym służą konformizmowi i poświęceniom ze szkodą dla własnych celów. W CoS podkreśla się prymat pragmatyzmu i radykalnego indywidualizmu oraz poszukiwanie dialektycznej syntezy popularnych tez i antytez (satanistyczna perspektywa zwana *third side*).

⁴⁶ Zob. E. Sprankle i in., *Satanic...*, s. 4-8. Zob. też P. Faxneld, *Satanic...*, rozdz. 6; tenże, J.Aa. Petersen, *Cult...*, s. 168-170.

⁴⁷ A. LaVey, *The Satanic...*, s. 58 (*No person or society has the right to set limitations on the sexual standards or the frequency of sexual activity of another*).

⁴⁸ J. Gunn, *Prime-Time Satanism: Rumor-Panic and the Work of Iconic Topoi (Selected Excerpts)*, „Visual Communication” 2005, vol. 4, nr 1, [w:] A. LaVey, *The Satanic...*, s. 212-213.

LaVeya⁴⁹. Sam Anton LaVey opisał swój satanizm jako „Ayn Rand z dekoracjami” (*Ayn Rand with trappings*)⁵⁰.

Specyficzny splot idei, wartości i przekonań obecnych w satanizmie laveyańskim, które odzwierciedlają ultraliberalną filozofię obiektywizmu Ayn Rand oraz w dużej mierze przez nią antycypowany i ukształtowany libertarianizm amerykański⁵¹, to przede wszystkim: indywidualizm, ateizm, państwo minimalne, prawo do własnego życia, egoizm, racjonalny interes własny oraz leseferystyczny kapitalizm. Nie jest zatem przypadkowym fakt, iż CoS poleca do czytania książki dwóch autorów silnie kojarzonych z poparciem właśnie dla leseferystycznego kapitalizmu – Herberta Spencera i Horatio Algera Jr. (tego ostatniego wyróżniono na liście proponowanych lektur)⁵². Uznając zapewne elementy lewicowe za mniej istotne dla całokształtu myśli LaVeya, Ethan Doyle White dostrzega w satanizmie CoS jedną ideologię polityczną: libertarianizm prawicowy (*right-wing libertarianism*)⁵³.

REFUTACJA POGLĄDÓW O FASZYSTOWSKIM CHARAKTERZE SATANIZMU LAVEYAŃSKIEGO: WYKAZANIE ZWIĄZKÓW KONTROWERSYJNYCH IDEI Z LIBERTARIANIZMEM PRAWICOWYM I (NEO)KLASYCZNYM LIBERALIZMEM

Obawy budzić może cenienie przez arcykapłana CoS darwinizmu społecznego i bezwzględności w dążeniu do merytokracyjnego elitaryzmu, jak również sprzeciw satanizmu wobec nadawania przez chrześcijaństwo równej wartości ludziom przeciętnym i nieprzeciętnym, czyli wobec egalitaryzmu trwającego – według słów Gilmore’a – od dwóch tysięcy lat (a przeto niezwiązanego z demokracją liberalną, prawami człowieka czy lewicą)⁵⁴. Chrześcijański egalitaryzm – obecny również w średniowieczu – nie jest relewantny prawnie i politycznie, w przeciwieństwie do egalitaryzmu będącego dziedzictwem oświecenia i zawartego w myśli lewicowej, liberalnej i libertariańskiej. Podczas gdy satanizm laveyański jawnie odrzuca egalitaryzm o dwutysiącletniej tradycji, faszyzm wyraźnie negował egalitaryzm jakościowo odmienny i znacznie nowszy. Taż

⁴⁹ F. Gregorius, M. Hedenborg White, *The Satanic...*, s. 93.

⁵⁰ Określenie A. LaVeya, cyt. za: J.Aa. Petersen, *Introduction: Embracing Satan*, [w:] *Contemporary Religious Satanism: A Critical Anthology*, red. tenże, Farnham 2009, s. 2, *Controversial New Religions*.

⁵¹ Uwaga ta nie dotyczy – mniejszościowych w USA – chrześcijańskich paleolibertarian i socjalistów libertariańskich. Jak dalej zauważył Jacek Bartyzel, zbieżność poglądów obiektywistów i libertarian (amerykańskich) jest znaczna. Zob. J. Bartyzel, *Geneza...*, [w:] *Libertarianizm...*, s. 16-17, 24, 30-33, 35, 41-43. Zob. też M. Kozera, *Partia...*, [w:] *Libertarianizm...*, s. 161-162.

⁵² Zob. *Satanic Sources – Book List*, [online] <https://www.churchofsatan.com/sources-book-list/>, 16 II 2021. Por. J. Bartyzel, *Geneza...*, [w:] *Libertarianizm...*, s. 17, 29.

⁵³ E. Doyle White, *Sympathy...*, s. 96.

⁵⁴ Zob. zwł. P.H. Gilmore, *Satanism: The Feared Religion*, [online] <https://www.churchofsatan.com/satanism-the-feared-religion>, 6 VII 2020 (np. *egalitarianism as a myth that has crippled the advancement of the human species for the last two thousand years*).

totalitarna ideologia powstała bowiem w dużej mierze jako radykalny protest przeciwko racjonalistycznym ideom i wartościom oświecenia, w tym hasłom rewolucji francuskiej (m.in. „wolność” uległa antyoświeceniowej deformacji i zaczęła oznaczać ślepe podporządkowanie, „równość” zaś zastąpiono posłuszeństwem władzy), stąd też naziści ogłosili „zniesienie roku 1789”⁵⁵.

Socjaldarwinizm jest szczególnie wyraźny w pierwszej księdze/części *Biblii Szatana* (w *Piekielnej diatrybie*), w której – obok surowej krytyki tradycyjnych zwyczajów, mentalności i religii – zawarto tak kontrowersyjne postulaty, jak zwłaszcza: „Śmierć dla słabeuszy, bogactwa dla silnych!”⁵⁶. Poprawnie zinterpretować podobne fragmenty tekstu można tylko w kontekście myśli LaVeya. Zostały one skopiowane – po usunięciu sformułowań jednoznacznie autorytarnych⁵⁷ – z książki wydanej w 1896 r. (a zatem przed powstaniem faszystów), zatytułowanej *Might Is Right or The Survival of the Fittest*. Poprzez wywołanie silnych emocji (np. oburzenia) obrazoburczość wybranych przez LaVeya zdań zapewne pobudza zainteresowanie prawdziwym, oryginalnym wykładem myśli satanistycznej, który został zawarty w obszernej *Księdze Lucyfera* – mającej w podtytule słowo „Oświecenie” (*The Enlightenment*) – następującej zaraz po krótkiej, nieoryginalnej *Piekielnej diatrybie*. W przeciwieństwie do pierwszej części dzieła *Księga Lucyfera* jest w całości autorstwa LaVeya i nie zawiera raczej treści kontrowersyjnych politycznie, mogących budzić zastrzeżenia osób o poglądach antyautorytarnych. Na początku tejże książki mówi się o zwątpieniu, które konieczne jest do wyzwolenia umysłu i otwarcia się na prawdę; zamysł LaVeya najpełniej ujawnia tam następujące zdanie: *For those who already doubt supposed truths, this book is revelation*⁵⁸. Bardzo prawdopodobne jest zatem, iż funkcją kontrowersyjnej diatryby (czyli ostrej krytyki) było przede wszystkim zasianie wątpliwości w pewne chrześcijańskie przekonania (np. w wywyższenie pokornych⁵⁹), uznawane przez LaVeya za błędne (stąd nazwane przezeń jeno „rzekomymi prawdami”), a tym samym przygotowanie umysłu czytelnika na „objawienie prawdy” (podobno faktualnej), uosabianej w satanizmie przez Lucyfera⁶⁰.

Ważny jest fakt, iż darwinizm społeczny nawiązuje w satanizmie laveryańskim nie do militarystycznego faszystów czy nazizmu, lecz klasycznie liberalnego leseferyzmu

⁵⁵ A. Heywood, *Ideologie...*, s. 222, 224-226.

⁵⁶ A. LaVey, *The Satanic...*, s. 35. Tłum. wł.

⁵⁷ Naznaczonych w szczególności: amoralizmem i nihilizmem, kolektywizmem (rasizmem, antysemityzmem i innymi przejawami traktowania ludzi bardziej w sposób zbiorowy niż indywidualny), a także usprawiedliwianiem niewolnictwa i inicjowania agresji fizycznej (w mikro- i makroskali). Usunięcie takich właśnie fragmentów wskazuje na brak ich akceptacji w analizowanej tu ideologii satanistycznej. Por. *tamże*, s. 34-38, 168-173.

⁵⁸ *Tamże*, s. 39.

⁵⁹ W rozumieniu satanistycznym: słabych (gdyż umniejszają siebie i przyjmują unizoną postawę). Zob. Łk 18, 9-14.

⁶⁰ Użyte przez LaVeya słowo *revelation* oznacza „objawienie”, zaś Osiemnasty Klucz Henochiański, który poświęcony jest Lucyferowi, kojarzy go właśnie z prawdą (*truth*) – a dokładnie z ujawnianiem ważnej prawdy, dotychczas ukrytej (zob. A. LaVey, *The Satanic...*, s. 128). Skojarzenie Lucyfera z ujawnianiem prawdy pojawia się też na samym początku „jego” książki (zob. *tamże*, s. 39).

Herberta Spencera. „Śmierć dla słabeuszy”, o której była mowa, to na tzw. wolnym rynku śmierć z ubóstwa dla najsłabszych, uważanych za leniwych i niekompetentnych; bogactwa z kolei są dla ludzi utalentowanych i pracowitych, zgodnie z leseferystyczną interpretacją spencerowskiej idei „przetrwania najsilniejszych / najlepiej przystosowanych” (*survival of the fittest*)⁶¹. Jak bowiem wyjaśnia Gilmore, praktyczne zastosowanie socjaldarwinizmu oznacza merytokrację zamiast nepotyzmu czy proegalitarnego „karania zdolnych”. Przez merytokrację rozumie on całkowitą likwidację systemu opieki społecznej i bezwarunkowej pomocy zagranicznej (biednym krajom), a w związku z tym ograniczenie grona beneficjentów publicznych programów pomocowych tylko do jednostek wszechstronnie utalentowanych, których rozwój ma być aktywnie wspierany bez obciążania (zwł. zadłużania) budżetu państwa; wedle arcykapłana CoS w naturalny sposób doprowadziłoby to do spadku liczby ludzi na świecie⁶². Akceptacja wskazanego powyżej efektu wynika z laveyańskiego przekonania o – grożącym globalną katastrofą – przeludnieniu Ziemi.

Niski poziom empatii nie oznacza jednak podejmowania działań politycznych przeciwko nielubianym przez kapłanów CoS tzw. masom. Owa większość ma być po prostu pozostawiona sama sobie – w imię tej samej wolności, z której korzysta wytrwale samodoskonaląca się mniejszość (tzw. elita). Najsurowsze konsekwencje przewiduje Gilmore najwyraźniej nie dla szerokich mas, lecz dla ludzi funkcjonujących kosztem innych, zalicza zaś do tej szkodliwej mniejszości jedynie: kryminalistów, unikających pracy próżniaków, uprzywilejowane przez państwo duchowieństwo oraz osoby żyjące tylko dzięki systemowi zabezpieczenia społecznego lub pomocy humanitarnej i rozwojowej (tzw. słabych)⁶³. Po wyeliminowaniu życia na cudzy koszt (tj. na koszt zdolniejszych i pracowitszych) obowiązywać ma rynkowa odpowiedzialność indywidualna, z wszelkimi przykrymi konsekwencjami w przypadku podjęcia nierozsądnych decyzji oraz z koniecznością wykazania się swoimi własnymi, wyróżniającymi się osiągnięciami przez tych wszystkich, którzy aspirują do miana elity – wybitni przodkowie i ich geny nie mają dla CoS większego znaczenia⁶⁴.

Prawdziwe podziały społeczne nie przebiegały nigdy wedle LaVeya między stanami, rasami, klasami czy narodami, lecz między nonkonformistyczną elitą indywidualistów a konformistyczną masą kolektywistów; bronił on jednocześnie autentycznych pragnień jednostki, stojących w opozycji do społecznego dyktatu mody, religii, mediów, polityki, konsumpcji itd.⁶⁵ W takim podejściu zawarta jest krytyka pragnień w cudzym

⁶¹ Zob. A. Heywood, *Ideologie...*, s. 66-67, 227-228; J. Bartyzel, *Geneza...*, [w:] *Libertarianizm...*, s. 29.

⁶² Zob. P.H. Gilmore, *Satanism... (There would be a concomitant reduction in the world's population as the weak are allowed to experience the consequences of social Darwinism. [...] Practical application of this doctrine would see the complete cessation of the welfare system, an end to no-strings attached foreign aid and new programs to award and encourage gifted individuals in all fields to pursue personal excellence. A meritocracy will replace [...] programs designed to punish the able and reward the undeserving).*

⁶³ Zob. *tamże*.

⁶⁴ Zob. *tamże*; tenże, *A Map for the Misdirected*, [online] <https://www.churchofsatan.com/map-for-the-misdirected>, 4 VI 2020.

⁶⁵ S.E. Flowers, *Lords...*, s. 191-192.

interesie, które społeczeństwu są narzucane, oraz krytyka presji otoczenia, utrudniającej bycie sobą podług idei naturalnego „ja”, niezależnego od kultury. W tym sensie LaVey bronił suwerenności jednostek, niegodzących się na bycie manipulowanymi. O radykalnym indywidualizmie CoS świadczy również fakt, iż największym świętem w religii satanistycznej nie jest żadne wydarzenie tworzące poczucie wspólnoty, lecz dzień urodzin każdego człowieka, a zatem symboliczny początek indywidualnego życia⁶⁶.

Z kluczowej pozycji indywidualizmu w hierarchii wartości wynika stanowczy anty-totalitaryzm, opowiadanie się za rzeczywistą różnorodnością: *That our philosophy is one of radical individualism means that we Satanists embrace a de facto diversity*⁶⁷. Jest to pluralizm w ramach kultury indywidualistycznej, w której ludzie dążą przede wszystkim do naturalnego bycia sobą (stąd np. poparcie dla LGBTQ). Jego źródeł należy upatrywać w przyrodzonej inności każdego człowieka. Nie jest to jednak polityka multikulturalizmu – ta bowiem ma charakter kolektywistyczny, gdyż opiera się na specjalnych prawach grup kulturowych (np. muzułmańskich imigrantów jako całości) oraz na prymacie zbiorowej idei tożsamości nad potrzebami czy interesami jednostki. Według tekstów satanistycznych państwo ma być bezwzględnie świeckie, a jednocześnie szanujące wolność obywateli (stąd brak marksistowskiego ateizmu państwowego), tolerujące wszelkie religie, o ile nie stosują one przymusu i przemocy. Za główne zagrożenie polityczne uważa arcykapłan CoS nie faszyzm lub komunizm, lecz agresywny i fanatyczny fundamentalizm religijny – przeciwieństwo społeczeństwa pluralistycznego i świeckiego: *any fundamentalist fanaticism is a vast threat. I'm looking for humanity to have a secular, pluralistic culture*⁶⁸. LaVey krytykował przede wszystkim władzę religijną, władzę państwową opartą na religijnych przekonaniach, a także władzę nad cielesnością i seksualnością. Ludzie, jako istoty biologiczne, powinni się utożsamiać ze swoimi własnymi ciałami, a zatem w hierarchii ważności nie należy według satanizmu umieszczać m.in. wolności metafizycznej ponad najbliższą człowiekowi z natury wolnością cielesną.

Stosunkowo sporo miejsca tematyce politycznej poświęcił Gilmore w rozdziale swojej książki zatytułowanym *The Fascism Question*. Przede wszystkim odrzuca on obecność faszyzmu w światopoglądzie laveyańskim, uznając takie oskarżenia za nieuczciwy chwyt erystyczny. Podczas gdy kolektywistyczny faszyzm gloryfikuje państwo i sprzyja konformistycznej jedności, indywidualistyczny i pluralistyczny satanizm czyni wręcz przeciwnie. Podczas gdy faszyzm jest idealistyczny i mocno zaangażowany w sprawy państwowe, satanizm jest materialistyczny i preferuje prywatność (skoro dominacja życia publicznego odbiera ludziom czas na czerpanie radości z własnego życia). Gilmore kwestionuje rzeczywiste istnienie potrzeb i woli państwa, ponieważ są to tak naprawdę potrzeby i wola klasy rządzącej – takiej jak np. partia nazistowska czy komunistyczna – która panuje jak dawne kapłaństwo, skłaniając ludzi do poświęcania się w imię służących manipulacji haseł (m.in. etatystycznych). Stratyfikacja, za którą opowiedział

⁶⁶ Zob. A. LaVey, *The Satanic...*, s. 75.

⁶⁷ P.H. Gilmore, *Self-Realization – The Essence of Satanism*, [online] <https://www.churchofsatan.com/self-realization-the-essence-of-satanism>, 9 VII 2020.

⁶⁸ Tenże, D. Shankbone, *Satanism...*

się LaVey, ma być naturalnym, samorządnym procesem opartym na indywidualnym talencie i produktywności, dynamicznym i pozbawionym gwarancji niezmiennych pozycji społecznej. Satanizm popiera awans społeczny i mobilność klasową, sprzeciwiając się narzucaniu sztywnej hierarchii uwzględniającej dziedziczną elitę. Z łatwością można tu dostrzec podobieństwo do przekonań o naturalnym charakterze procesów rynkowych i nieustannym wyłanianiu za ich sprawą „naturalnych elit”, w co obfituje literatura pravicowo-libertariańska (np. teksty Murraya Rothbarda). Równocześnie satanizm od początku swego istnienia sprzeciwia się likwidacji hierarchii wartości, gdyż egalitaryzm polegający na nadawaniu wszystkiemu równej wartości prowadzi – zdaniem arcykapłana – do porzucenia racjonalnych kryteriów oceny oraz sprzyja mierności w każdej dziedzinie (szczególnie dotkliwej w edukacji). Podobnie jak pravicowi liberałowie, CoS szanuje wczesną, republikańską wizję amerykańskiej państwowości autorstwa Ojców Założycieli, która miała wykluczać represyjne „rządy motłochu” (*mob rule*)⁶⁹.

Satanizmowi laveyańskiemu brakuje zdecydowanej większości cech charakterystycznych dla faszystów i nazistów: perspektywy absolutnej spójności społecznej, antyliberalnej idei organicznej jedności, ultranacjonalizmu, antyracjonalizmu, antyintelektualizmu, kolektywizmu (tj. wspólnoty ponad jednostką), totalitaryzmu, patriarchalizmu, myślenia antyświęceniowego, militarizmu, korporacjonizmu, antysemityzmu, wezwania do ekspansjonizmu, zasady władzy absolutnej przywódcy, otwartego rasizmu, a także hołdowania posłuszeństwu i poświęceniu⁷⁰. Siła dla LaVeya to głównie siła charakteru, woli, pragnienia, intelektu, emocji, umysłu i ego. *Księga Beliala z Biblii Szatana* wiąże panowanie na ziemi z wszechstronnym rozwojem własnej siły psychicznej poprzez praktykowanie materialistycznej magii, a nie z użyciem środków militarnych czy politycznych⁷¹.

W *opus magnum* LaVeya znalazła się zaledwie wzmianka o nazizmie, łącząca go z szaleństwem; równocześnie doceniony został jeden tylko nazistowski pomysł – adresowana do robotników „siła przez radość!” (niem. *Kraft durch Freude*) – co stanowić miało przykład, iż *z każdego zbioru zasad (religijnych, politycznych lub filozoficznych) można wydobyć coś dobrego*⁷². LaVey dostrzegł również pozytywy w marksizmie, gdyż szanował Karola Marksa i pozostawał pod wpływem jego filozoficznego materializmu, co ujawnia się w postaci akceptacji dialektyki marksistowskiej (dążenia do syntezy tezy

⁶⁹ W akapicie streszczam: P.H. Gilmore, *The Satanic Scriptures*, Baltimore 2007, rozdz. *The Fascism Question*.

⁷⁰ Zob. A. Heywood, *Ideologie...*, s. 224-245. Szczególnie trzy pierwsze cechy zachowują w pełni swoją aktualność we współczesnym neofaszystwie (zob. *tamże*, s. 242-245).

⁷¹ Pojęcie *materialistic magic* pojawia się na początku *Księgi Beliala*, służąc do odróżnienia tradycyjnego rozumienia magii, w którym obecne są istoty i siły duchowe/nadprzyrodzone, od mniejszościowej magii satanistycznej, opartej na materializmie, naturalizmie, samodzielności i pseudonaukowych wyjaśnieniach. Praktykowanie materialistycznej magii w ujęciu LaVeya nie obejmuje składania krwawych ofiar ani innych nielegalnych czynności. Zob. A. LaVey, *The Satanic...*, zwł. s. 81 i nast.

⁷² *Tamże*, s. 66 (następne zdanie po zacytowanym: *Amidst the madness of the Hitlerian concept, one point stands out as a shining example of this – „strength through joy!”*). Tłum. wł.

i antytezy)⁷³. Faszystom zaś satanizm laveyański nadawał znaczenie pejoratywne i pojawił się on jako zarzut wobec działań republikanina Rudy'ego Giulianiego w wypowiedzi Gilmore'a z 2007 r., gdy arcykapłan stwierdził, że mając do wyboru na prezydenta USA demokratkę Hillary Clinton oraz Giulianiego, prawdopodobnie wybrałby Clinton (ponieważ *Giuliani was acting like such a fascist before 9/11*)⁷⁴. Ponadto kapłanem CoS był przez kilka lat Nathan Gray – mający mocno antyfaszystowskie poglądy wokalista i *frontman* zespołu punkrockowego BoySetsFire.

Wśród satanistycznych haseł wyróżnia się *non serviam* („nie będę służył” – słowa tradycyjnie przypisywane Szatanowi), toteż w sposób naturalny odrzuca się autorytarne podporządkowanie jednych satanistów(-tek) innym, zapewne również faszystowską ideę władzy niepodważalnej i absolutnej „nieomylnego”, charyzmatycznego mężczyzny – wodza⁷⁵. Równocześnie CoS jako organizacja jest wyraźnie hierarchiczny i zarządzany niedemokratycznie, w czym przypomina tradycyjny, episkopalny ustrój kościelny (powszechny w anglikanizmie, katolicyzmie i prawosławiu). Jednakże kapłan(ka) satanistyczny(-na) nie jest pośrednikiem między istotą nadprzyrodzoną a wiernymi, nie ma specjalnych uprawnień do wykonywania czynności kultowych, nie jest to jego/jej jedyna praca i nie ma on(a) święceń. W przeciwieństwie do wielu innych organizacji religijnych członków i członkinie CoS nie obowiązuje posłuszeństwo czy uległość wobec stojących wyżej w pięciostopniowej hierarchii kościelnej, w tym wobec kapłanów i kapłanek (stopnie kapłańskie: III-V stopień)⁷⁶. Tym samym po wstąpieniu do głównej organizacji satanistów laveyańskich każdy(-a) członek(-kini) zachowuje szeroki zakres autonomii, nie jest jednak ono konieczne, by być satanistą, nie gwarantuje też żadnej formy zbawienia czy sukcesu, uzyskania wiedzy ani praktykowania religii. Opinie badaczy na temat wyżej naszkicowanej struktury organizacyjnej są szczególnie podzielone i nie pozwalają na wyciągnięcie jednoznacznych wniosków co do rzeczywistego stanu rzeczy⁷⁷. Słabnięcie pozycji CoS w ruchu satanistycznym stanowi kolejny powód wyboru w niniejszym artykule analizy wymiaru ideologicznego religii, nie zaś organizacyjnego. Church of Satan to jeden z przejawów satanizmu laveyańskiego, który z kolei należy do odcieni szerszego satanizmu amerykańskiego (w tym nielaveyańskiego – *vide* przypadek The Satanic Temple).

⁷³ S.E. Flowers, *Lords...*, s. 189; P.H. Gilmore, D. Shankbone, *Satanism...*, punkt *Religious and Satanic symbols*.

⁷⁴ P.H. Gilmore, D. Shankbone, *Satanism...*, punkt *On current events and politics*.

⁷⁵ Zob. A. Heywood, *Ideologie...*, s. 229-230.

⁷⁶ *Hierarchy in the Church of Satan*, [online] <https://www.churchofsatan.com/hierarchy>, 12 VII 2020 (*Unlike most other religions, our members are not subject to any form of expected obedience to the members who might have been given degrees – those are bestowed as tokens of appreciation for accomplishments, not a means for the establishment of rank and authority that commands submission*).

⁷⁷ Np. Steven Foertsch przedstawia CoS jako scentralizowany i raczej autokratyczny, natomiast Eugene V. Gallagher – jako zdecentralizowany i indywidualistyczny, a także słaby pod względem organizacyjnej struktury, przywództwa, władzy i kontroli. Por. S. Foertsch, *An Organizational Analysis of the Schismatic Church of Satan*, „Review of Religious Research” 2022, vol. 64, nr 1; E.V. Gallagher, *Straight...*

Podczas gdy Świątynia Satanistyczna reprezentuje libertarianizm obyczajowo-kulturowy o charakterze postępowym, w libertarianizmie CoS elementy postępowe współistnieją z konserwatywnymi. Tak eklektyczne podejście ułatwia konserwatywnym satanistom dążenie do ustanowienia hegemonii. Świątynia wypomina swojemu konkurentowi niekonsekwencję w kwestii LGBTQ, podając jako przykład sytuację, gdy – pomimo licznych deklaracji wsparcia dla idei małżeństwa jedнопłciowego i odrzucania homofobii od początku istnienia CoS⁷⁸ – 27 marca 2015 r. CoS dopuścił do pojawienia się na swojej stronie internetowej reklamy *Inequality Polo Shirt* z przekreślonym znakiem równości oraz opisem uznającym egalitaryzm za mit, który „rodzi słabość i nagradza przeciętność”⁷⁹. Choć nie był to oficjalny produkt tejże organizacji religijnej i nie miał on charakteru jednoznacznie homofobicznego, pojawił się zaledwie trzy miesiące przed zalegalizowaniem małżeństw jedнопłciowych w całym państwie przez Sąd Najwyższy USA. W tamtym przełomowym okresie znak równości był powszechnie stosowany przez Amerykanów jako symbol równości małżeńskiej, toteż trudno jest uznać za zwykły przypadek sytuację zaistniałą na stronie CoS.

Trzeba jednak zauważyć, że współczesne rozumienie satanizmu w Europie różni się nierzadko od amerykańskiego, a za antyegalitarną koszulkę polo odpowiadał jeden z niewielu europejskich kapłanów CoS (stopień III, *Priest*) – mieszkający w Anglii Ashley S. Palmer. Równocześnie działa sklep Satanme, prowadzony przez amerykańskiego, wyższego stopniem kapłana Lexa Frosta (stopień IV, *Magister*), który sprzedaje tęczowe produkty satanistyczne dla osób LGBTQ (np. *Church of Satan Stonewall Pride Flag*), reklamując je także na stronie internetowej CoS przy znacznym wsparciu jego kierownictwa (udzielono zgody na umieszczenie Sigila Bafometa na tęczowym tle oraz powieszono takąż flagę na domu Gilmore’a i Nadramii)⁸⁰. W poczytnym miejscu na swojej stronie (w dziale FAQ.) organizacja LaVeya oficjalnie ogłasza, iż w pełni akceptuje osoby aseksualne i LGBTQ, a także popiera legalizację małżeństw jedнопłciowych i prawo osób trans do zmiany/korekty płci⁸¹. Ponadto o swojej homoseksualności otwarcie mówił wpływowy kapłan CoS, zmarły w 2020 r. *Magister* Joe „Netherworld” Mendillo, bohater krótkiego filmu dokumentalnego pt. *America’s Favorite Satanist* (wystąpili w nim też arcykapłani). Wydaje się zatem, że homofobia mniejszości

⁷⁸ Zob. np. P. Faxneld, J.Aa. Petersen, *Cult...*, s. 168-169.

⁷⁹ *Inequality Polo Shirt – ASP Apparel Satanic Showcase*, 27 III 2015, [online] <https://www.churchofsatan.com/inequality-polo-shirt-asp-apparel-satanic/>, 27 XII 2020. Tłum. wł. Por. L. Greaves, *Church of Satan vs. Satanic Temple*, [online] <https://thesatanictemple.com/pages/church-of-satan-vs-satanic-temple>, 26 IX 2022. CoS standardowo pomaga w reklamie swoim członkom, którzy są przedsiębiorcami.

⁸⁰ Zob. *Sigil of Baphomet Flags by Satanme*, 28 IX 2019, [online] <https://www.churchofsatan.com/sigil-of-baphomet-flags-by-satanme>, 19 XII 2020. Ponadto w artykule opatrzonym tagiem *LGBTQ Pride* Satanme zaprezentowało oficjalny, wyrażający dumę LGBTQ *Pride Baphomet Medallion*, stworzony we współpracy z arcykapłanem CoS P.H. Gilmorem. Zob. *Pride Baphomet Medallion by Satanme*, 9 VIII 2019, [online] <https://www.churchofsatan.com/pride-baphomet-medallion-by-satanme>, 24 IX 2022.

⁸¹ *F.A.Q. Sexuality & Gender*, [online] <https://www.churchofsatan.com/faq-sexuality-and-gender/>, 12 VII 2020.

satanistów (głównie europejskich) jako prywatny pogląd jest tolerowana, lecz nie ma ona oficjalnej aprobaty ze strony organizacji LaVeya, a zwłaszcza jej amerykańskich elit.

Church of Satan odżegnuje się od kolektywnego dyskryminowania ludzi ze względu na różnice biologiczne w rodzaju m.in. płci (seksizm) lub rasy (rasizm)⁸². Satanistki mają szansę na awans, o czym świadczy zdobycie przez część członkiń CoS wyróżniającego stopnia IV i przysługującego mu tytułu kapłańskiego Magistry (np. przez Ygraine Mitchell, Ruth Waytz i Dianę DeMagis); ponadto wśród kapłanów występuje zróżnicowanie rasowe (np. jest mający pochodzenie azjatyckie Darren Deicide, Latynos Zoth Ommog i Afroamerykanin M.A. Mandrake). Jednocześnie odtwarzane są w dużej mierze społeczne podziały klasowe. Chcąc bowiem wstąpić do CoS, satanista(-tka) musi zapłacić jednorazowo aż 225 dolarów (jest to dożywotnia cena członkostwa), zaś do kapłaństwa zapraszani są tylko wybrani ludzie sukcesu, mający duże osiągnięcia indywidualne poza sferą religii, wykazujący się zarazem dobrą znajomością satanizmu i równie dobrymi umiejętnościami komunikacyjnymi⁸³. Organizacja LaVeya przyjmuje wzorce kapitalistyczne i merytokratyczne, które jednak – historycznie i współcześnie – pozostawiają w praktyce wiele do życzenia, gdy porówna się idee ze sposobem, w jaki są one wdrażane. W przypadku CoS merytokracja jest potencjalnie osłabiana za sprawą częściowo niejawnych (być może uznaniowych) zasad awansowania; ludzie najbogatsi, najinteligentniejsi i najbardziej utalentowani nie mają gwarancji awansu będącego nagrodą za tzw. samorealizację, przez co brakuje łatwo mierzalnych, jednoznacznych kryteriów⁸⁴.

Wciąż pozostaje do wyjaśnienia kwestia antyegalitaryzmu LaVeya, który zdradza jego sympatie prawicowe, choć CoS zdecydowanie popiera przynajmniej libertariańską równość prawną (w tym równouprawnienie ras, płci i osób LGBTQ). Antyegalitaryzm zbliżony do poglądów LaVeya można dostrzec w tekstach libertarian prawicowych. Jest on widoczny już w samym tytule książki Rothbarda – *Egalitarianism as a Revolt Against Nature and Other Essays*. Laveyański i prawicowo-libertariański antyegalitaryzm wynika z pokrewieństwa ideowego z liberalizmem klasycznym: *Liberałowie uważają równość społeczną za niepożądaną, ponieważ ludzie nie rodzą się tacy sami. Posiadają różne talenty i zdolności, a niektórzy z nich są w stanie pracować ciężiej niż inni*⁸⁵. Jednocześnie aspekt społeczno-gospodarczy łączy się w tekstach satanistycznych silnie z intelektualnym (winni „grzechu ciężkiego głupoty”⁸⁶ mają doświadczyć na wolnym rynku jej konsekwencji), toteż krytyka równości społecznej i kultury popularnej sprowadza się

⁸² Np. P.H. Gilmore, *A Map...* (*The Church of Satan is neither racist nor sexist*).

⁸³ Zob. *Online Press Kit*, [online] <https://www.churchofsatan.com/online-press-kit>, 3 VI 2020; *Hierarchy...*; *Information for Prison Chaplains*, [online] <https://www.churchofsatan.com/info-for-chaplains>, 10 VII 2020.

⁸⁴ Zob. zwł. P.H. Gilmore, *A Map...*; tenże, *Self-Realization...*

⁸⁵ A. Heywood, *Ideologie...*, s. 49.

⁸⁶ Głupota (*Stupidity*) została uznana przez LaVeya za *The Cardinal Sin of Satanism* w: A. LaVey, *The Nine Satanic Sins*, 1987, [online] <https://www.churchofsatan.com/nine-satanic-sins>, 26 IX 2022.

w CoS przede wszystkim do ataku na egalitaryzm intelektualny⁸⁷ – przyznający każdemu głosowi prawo do bycia traktowanym z jednakową powagą. Potępienie niekompetencji to częsty motyw w tekstach na stronie internetowej CoS, a naśmiewanie się z ludzkiej ignorancji (w tym również z wiary w różne teorie spiskowe) stało się jedną z głównych aktywności konta *The Church Of Satan* na Twitterze.

Warto zauważyć rozwój omawianej tendencji na przestrzeni lat. Z wyjątkiem przywołanej *Piekielnej diatryby* Ragnara Redbearda (w której duże znaczenie miał podział na silnych i słabych), w *Biblii Szatana* nie ma tekstów otwarcie atakujących równość i egalitaryzm, czyli rdzeń aksjologiczny lewicy. W *Księdze Lucyfera* myśl LaVeya rzeczywiście wydaje się zmierzać ku elitaryzmowi – gdy autor uznaje tworzoną przez siebie religię za filozofię i praktykę ludzi sukcesu; LaVey wyraża jednak zarazem nadzieję, że osiągnięcia staną się – dzięki upublicznieniu satanistycznych tajników sukcesu – udziałem znacznie większej liczby ludzi, bez względu na ich grupę etniczną, poglądy ideologiczne, rasę i klasę⁸⁸. Ważnym dokumentem, w którym dominację zdobyło stanowisko prawicowe, jest rewizjonistyczny Pięciopunktowy Program – stworzony przez LaVeya dopiero z 1988 r. – przy czym jego antyegalitarny punkt pierwszy ma wydźwięk leseferystyczny, a nie faszystowski. Nie wskazuje się w nim na potrzebę zastosowania państwowego przymusu ani hierarchizacji ludzi według przyjętych z góry, wyraźnych, kolektywnych kategorii (rasy, płci etc.). Główny punkt programu zakłada pozostawienie ludzi samym sobie, brak interwencjonizmu w celu wsparcia słabszych jednostek kosztem silniejszych, a także pozwolenie każdemu na poniesienie konsekwencji własnej niekompetencji i „głupoty”. Przypomina to wizję zmiennej, samorzutnej hierarchii klasowej, w której każdy indywidualnie znajduje dla siebie „właściwe miejsce” – wizję typową dla prawicowego liberalizmu/libertarianizmu⁸⁹. Silna niechęć do równości wyrażona w stylu kapitalistycznego leseferyzmu charakteryzuje zwłaszcza konserwatywnych libertarian. Wyraźnie leseferystyczne rozumienie stratyfikacji podtrzymuje *Magistra Templi Rex* Blanche Barton, przewodnicząca Rady Dziewięciu w Church of Satan⁹⁰.

⁸⁷ *Intellectual egalitarianism* – pojęcie z książki Toma Nicholasa pt. *The Death of Expertise: The Campaign Against Established Knowledge and Why it Matters*, New York 2017.

⁸⁸ Zob. A. LaVey, *The Satanic...*, s. 80.

⁸⁹ Zob. tenże, *Pentagonal Revisionism: A Five-Point Program*, 1988, [online] <https://www.churchofsatan.com/pentagonal-revisionism>, 7 VII 2020 (np. 1. *Stratification [...] Water must be allowed to seek its own level without interference from apologists for incompetence. No one should be protected from the effects of his own stupidity*).

⁹⁰ Zob. B. Barton, *LaVey's Five Point Plan Revisited*, [online] <https://www.churchofsatan.com/five-point-plan-revisited>, 27 XI 2020 (omawiając pierwszy punkt programu LaVeya z 1988 r., Barton pisze m.in.: *It advocates allowing people to sink or swim according to their own talents and abilities, instead of being protected from the consequences of their own incompetence. [...] Because of the continuing cult of victimization, many incompetent, malefic beings are contentedly sucking enormous resources from our munificent government, sending us all into obscene debt, threatening the financial and social stability of our nation. As we keep working to enlighten, the compulsion to care for the PC appointed undeserving „victims” will dissipate [...]*).

Swój krótki program założyciel CoS napisał po 22 latach działalności, w tym prawie dekadzie konserwatywnych rządów Ronalda Reagana. Można zatem przypuszczać, że na jego powstanie miała istotny wpływ krytyka ekonomicznego interwencjonizmu i egalitaryzmu, typowa dla neoliberalizmu gospodarczego lat 80. Jak wynika z pierwszego zdania programu, LaVey był z pewnością poirytowany ciągłą koniecznością obrony przed bezpodstawnymi oskarżeniami w czasie medialnej i kościelnej *Satanic panic*, która miała duże wsparcie w społeczeństwie amerykańskim. Panika moralna w latach 80. najprawdopodobniej umocniła autora pięciu punktów CoS w przekonaniu, że ludzie podatni na teorie spiskowe i wpływ tabloidów nie powinni mieć równego głosu w życiu społeczno-politycznym. Odrzucenie egalitarnej zasady „jeden człowiek – jeden głos”, uważanej za oczywistą we współczesnej myśli demokratycznej, nie może jednak wykluczać satanizmu laveyańskiego z nurtu ultraliberalnego. Nurt ten nie jest tożsamy ze współczesnym socjalliberalizmem. W należącej do klasyki myśli politycznej książce *O rządzie reprezentatywnym* wybitny i radykalny liberał demokratyczny John Stuart Mill popierał merytokratyczne rozwiązanie, by podczas wyborów osobom lepiej wykształconym przysługiwało więcej głosów. Antydemokratyzm akceptują zaś wpływowi libertarianie pravicowi, czego wyrazem jest ważna dla tegoż środowiska książka Hansa-Hermanna Hoppego pt. *Democracy. The God That Failed*.

Spśród szerzej znanych doktryn politycznych najbliższą jest myśli satanistycznej do wczesnego (klasycznego) liberalizmu, z takimi jego najważniejszymi wartościami, jak: jednostka (indywidualizm, przede wszystkim egoistyczny), wolność (głównie negatywna), rozum (racjonalizm), sprawiedliwość (jako równość wobec prawa i merytokracja), a także tolerancja i różnorodność (niemające jednak charakteru nieograniczonego)⁹¹. Z liberalizmu klasycznego wyrósł – i na nim wciąż się opiera – amerykański libertarianizm, który stał się współcześnie nową nazwą dla starego liberalizmu (ponieważ sam liberalizm zaczął się w USA kojarzyć z interwencjonizmem i bardzo zbliżył się do socjaldemokracji, a więc w dużej mierze zatracił swoje dawne znaczenie)⁹². Według amerykańskiego diagramu Nolana libertarianie są bliscy lewicy w kwestii obrony wolności obywatelskich (postępowość), prawicy zaś pod względem poparcia dla wolności gospodarczej (leseferyzm). Tak również przedstawia się pozycja satanizmu laveyańskiego.

Apolityczność organizacji religijnych budzi szereg wątpliwości. W oficjalnych dokumentach CoS – nawet w tak ważnej kategorii *Policy Statements* – można znaleźć co najmniej jeden dowód otwartej promocji libertarianizmu (*a libertarian point of social view*)⁹³. Tak jawne wyróżnienie nie spotkało żadnej innej doktryny ani ideologii społeczno-politycznej. Kolejny tekst z tej samej kategorii głosi: *For a Satanist to expect, much less demand, consensus on any given issue, beyond basic advocacy of individual liberty within local laws, is an enterprise which is probably as masochistic as it is insane*⁹⁴. CoS ocze-

⁹¹ Zob. A. Heywood, *Ideologie...*, s. 42-52.

⁹² Zob. J. Bartyzel, *Geneza...*, [w:] *Libertarianizm...*, s. 18-20; R. Tokarczyk, *Teksty...*, [w:] *Libertarianizm...*, s. 79, 84; M. Kozera, *Partia...*, [w:] *Libertarianizm...*, s. 160.

⁹³ *Information...*

⁹⁴ P.H. Gilmore, *The Church...*

kuje zatem od swoich członków poparcia przede wszystkim dla indywidualnej wolności w granicach prawa, co jest klasyczną ideą liberalną, a ponadto prawicowej surowości w walce z przestępczością (tzw. polityka prawa i porządku – *law and order*); nie oznacza to jednak w żadnej mierze faszyzmu⁹⁵. Satanista zatem najprawdopodobniej powinien być, w praktyce i w podstawowym zakresie, przynajmniej prawicowym liberałem, a przy pełniejszym zinternalizowaniu wartości satanistycznych – libertarianinem-minarchistą.

Liberalizm i libertarianizm łączy stawianie wolności indywidualnej bardzo wysoko w hierarchii wartości, dzieli zaś przede wszystkim to, iż libertarianizm jest radykalniejszy w jej obronie („ultraliberalny”), a w swej lewicowej odmianie nierzadko przybiera on postać anarchizmu, co nie występuje w przypadku liberalizmu. Przytoczone dotychczas fragmenty tekstów satanistycznych przyznają wyraźne pierwszeństwo wolności nad tradycją, równością i władzą (m.in. nad zasięgiem władzy publicznej), acz jednocześnie odmawiają przyznania pierwszeństwa wolności nad porządkiem prawnym (domyślnie: liberalnym⁹⁶). Mają one zatem złożony charakter: z jednej strony libertariański, z drugiej zaś – klasycznie liberalny⁹⁷. Pamiętać przy tym należy, iż satanistyczna myśl społeczno-polityczna jest unowocześnioną wersją liberalizmu klasycznego, tym bardziej że porządek oznacza dla CoS po prostu porządek liberalnego państwa prawa, a nie tradycyjny porządek społeczny⁹⁸. Upraszczając, satanizm laveyański można określić jako libertariański zgodnie z amerykańską tradycją nazewniczą (w której jest on zakorzeniony), natomiast jako neoklasycznie liberalny (neoliberalny) przy podejściu europejskim, zgodnie z którym swój wniosek w następujący sposób przedstawił Arkadiusz Sołtysiak: *Ideologia LaVeya może więc być uznana za odmianę liberalizmu doprawioną teatralnym okultyzmem*⁹⁹.

Amerykański libertarianizm polityczny CoS to przede wszystkim minarchizm, znacznie rzadziej anarchoindywidualizm w egoistycznym stylu Maxa Stirnera¹⁰⁰, na-

⁹⁵ Polityka prawa i porządku przy podejściu *laissez-faire* oraz bez mobilizacji mas wykazuje zbieżność z konserwatywnym neoliberalizmem, a nie faszyzmem – zob. A. Heywood, *Ideologie...*, s. 67-69, rozdz. 3 i 7.

⁹⁶ Jest on taki na ogół współcześnie w krajach anglosaskich, w których żyje większość członków CoS; ponadto na podstawie filozofii satanistycznej za najlepsze należy uznać prawo zasadniczo ultraliberalne (choć ze względów praktycznych, dla własnego dobra, CoS zaleca przestrzeganie aktualnie obowiązującego prawa w każdym kraju). Przez bycie liberalnym należy tu rozumieć zgodność z (neo)klasycznym liberalizmem, a nie pobłażliwość.

⁹⁷ Zob. np. *tamże*, s. 103. To rozróżnienie jest prawie nieobecne w USA.

⁹⁸ Na przykład w 2020 r. arcykapłan CoS opublikował oświadczenie z okazji Dnia Niepodległości, w którym dał do zrozumienia, że popiera pełne równouprawnienie kobiet oraz mniejszości rasowych i seksualnych jako zwiększanie wolności obywateli(-lek) oraz sprawiedliwość (*equity*). Ponadto z dużym zrozumieniem ustosunkował się do antyrasistowskich protestów i zamieszek po śmierci George’a Floyda (uznając je za rezultat wadliwego prawa i braku ochrony – na równi z białymi – podstawowych uprawnień Afroamerykanów). Zob. P.H. Gilmore, *INDEPENDENCE DAY in the Age of Anxiety*, 4 VII 2020, [online] <https://www.churchofsatan.com/independence-day-in-the-age-of-anxiety>, 12 VII 020.

⁹⁹ A. Sołtysiak, *Dobro...*, s. 154. Amerykanie uznają (neo)klasyczny liberalizm za libertarianizm.

¹⁰⁰ Tenże nurt myślowy reprezentowany był w USA m.in. przez socjalistę libertariańskiego Benjamina R. Tuckera. Wśród satanistów laveyańskich upowszechniany jest przez wpływowego i wysokiego

tomiast z anarchizmem społecznym i rewolucyjnym satanizm laveyański jest raczej niekompatybilny. W przeciwieństwie do ruchu anarchistycznego CoS nie potępia wszelkiej władzy i dominacji jako czegoś inherentnie złego, biorąc przede wszystkim pod uwagę ich charakter i działanie w konkretnej sytuacji. Prym wiedzie tu przekonanie: ktoś chce być rządzony – niech będzie rządzony (*volenti non fit iniuria*). Na podstawie obserwacji większość ludzi uznaje się za nieodpowiedzialne masy, które swoimi postawami udowadniają, iż pragną być rządzone i kierowane, oczekując przy tym wsparcia ze strony bóstwa lub władzy wykonawczej, a nawet marząc o paternalistycznej opiece¹⁰¹. W sposób bardzo podobny do libertarian prawicowych CoS gardzi populizmem i zgłasza zastrzeżenia do radykalnie demokratycznych ideałów, które stanowią rdzeń współczesnego, głównego nurtu anarchizmu (przesyconego syndykalizmem i komunizmem). Z punktu widzenia LaVeya przeciwko populistycznym i ultrademokratycznym rozwiązaniom przemawia też ich skażenie „grzechem stadnego konformizmu”¹⁰². Populistyczne cechy mobilizujące masowe poparcie były dość charakterystyczne dla reżimów faszystowskich¹⁰³, zatem wyraźna awersja do populizmu ze strony satanistów amerykańskich zmusza do szukania innego źródła sympatii CoS do elitaryzmu, intelektualnego i jednocześnie indywidualistycznego.

W powyższym kontekście istotny jest zachwyt Ayn Rand nad amerykańskimi racjonalnymi egoistami i twórcami bogactwa, czyli zawdzięczającymi rzekomo wszystko sobie (*self-made*) członkom społeczeństwa, należącymi do „najwyższego typu istoty ludzkiej”¹⁰⁴. Tego rodzaju poglądy kojarzą się z socjaldarwinizmem i często uznawane są przez lewicę za autorytarne (rzeczywiście lub potencjalnie). Ze względu na znaczny wpływ myśli Rand na poglądy LaVeya założyciel i rzecznik antyautorytarnej Świątyni Satanistycznej – Lucien Greaves – nazwał filozofię konkurencyjnego CoS *Ayn Rand-inspired Social Darwinist authoritarian-fetishizing libertarianism*¹⁰⁵. Satanizm laveyański jest zatem według niego libertariański, acz w sposób wątpliwy, gdyż – paradoksalnie – przypomina „fetyzyzujący autorytaryzm” (podobnie jak przezeń wymieniony obiektywizm *Tea Party*). Wątpliwości rzecznika Świątyni zdają się jednak wynikać przede wszystkim z jego konkurowania z CoS o pozycję w amerykańskim satanizmie, a ponadto z konfliktu między libertarianizmem lewicowym a prawicowym. Wbrew antyautorytarnemu stanowisku lewicy część społecznie autorytarnych poglądów zyskała akceptację w prawicowym nurcie myśli wolnościowej, o czym świadczą publikacje jego znanych i wpływowych zwolenników – zwłaszcza konserwatywnych libertarian. Na przykład w społeczeństwie libertariańskim, w którym w pełni przywrócono prawo

stopniem kapłana, *Magistra* Kevina I. Slaughtera, który publikuje na stronie CoS pod tagiem *Union Of Egoists* (www.churchofsatan.com/tag/union-of-egoists/, 7 X 2022) oraz prowadzi obecnie libertariańskie archiwum. Zob. *Libertarian Microfiche Publishing Index Archive: A Project of UnionOfEgoists.com*, [online] <http://www.libertarianmicrofiche.com>, 7 X 2022.

¹⁰¹ Zob. np. P.H. Gilmore, D. Shankbone, *Satanism...*, punkt *Church of Satan 101*.

¹⁰² Zob. A. LaVey, *The Nine...* (w satanizmie piąty grzech to właśnie *Herd Conformity*).

¹⁰³ A. Heywood, *Ideologie...*, s. 230-231.

¹⁰⁴ Zob. J. Bartyzel, *Geneza...*, [w:] *Libertarianizm...*, s. 31-32.

¹⁰⁵ L. Greaves, *Church...*

prywatnej własności, uczeń i następca Rothbarda – Hoppe (ur. w 1949 r.) – otwarcie aprobuje znacznie większą dyskryminację, nierówność i zakazy wstępu dla różnych grup; inni libertarianie pravicowi są też kontrowersyjni w swoim antyegalitaryzmie¹⁰⁶. Bez względu na obecność lub brak równie pravicowych poglądów w myśli CoS cenieni badacze satanizmu – tacy jak James R. Lewis – podtrzymują opinię o nurcie laveyańskim tejże religii jako nefaszystowskiej, „antyautorytarnej subkulturze”¹⁰⁷. Wziąwszy wszystko pod uwagę, choć można mieć drobne zastrzeżenia dotyczące spójności ideologicznej analizowanego nurtu, należy stwierdzić, że brakuje solidnych podstaw do przypisywania satanizmowi laveyańskiemu faszyzmu.

PODSUMOWANIE

W artykule udowodniono libertariański w przeważającej mierze charakter satanizmu amerykańskiego na reprezentatywnym przykładzie wersji laveyańskiej tejże ideologii (i przy pomocniczym odwołaniu się do odmiany reformowanej, zyskującej obecnie na popularności). Powyższe nurty myślowe łączy szczególne, indywidualistyczne przywiązanie do wolności jednostki¹⁰⁸, którego satanizm laveyański nie uzasadnia libertariańskim moralizmem o charakterze prawnonaturalnym (*natural-rights libertarianism*). W religii tej wątpi się w istnienie prawa naturalnego, toteż dla radykalnej wolności szuka się mniej filozoficznego, a bardziej praktycznego uzasadnienia. Skuteczna ochrona i maksymalizacja indywidualnej wolności przynosić ma po prostu najlepsze konsekwencje (prowadzić do przyjemności i dobrobytu większości¹⁰⁹, wzmacniać bezpieczeństwo prawne i fizyczne, minimalizować szkodliwe frustracje i agresję etc.). Ponadto według dominującej w satanizmie laveyańskim interpretacji Petera H. Gilmore’a prawa jednostek powstają i wciąż obowiązują na mocy umowy społecznej, mającej poszerzać wolność negatywną, a skoro prawa naturalne z definicji nie są rezultatem żadnej umowy,

¹⁰⁶ O H.H. Hoppe zob. D. Sepczyńska, *Libertarianizm...*, s. 102-105. W głośnej książce *The Bell Curve: Intelligence and Class Structure in American Life* Charles Murray usprawiedliwił biologicznymi czynnikami o charakterze rasowym i genetycznym: elitaryzm, nierówność, ubóstwo i klasową strukturę amerykańskiego społeczeństwa. Zob. R.J. Herrnstein, Ch. Murray, *The Bell Curve: Intelligence and Class Structure in American Life*, New York 1994. Ponadto na popularnym blogu *LewRockwell.com* wyrażono pogląd, iż ludzie są biologicznie nierówni, a przeto odrzucić należy dążenie do równości szans, rynek zaś przynosi powszechną korzyść (nawet jeśli niesymetryczną) – zob. D. Gordon, *A Tribute to George Resch*, 6 V 2006, [online] <https://www.lewrockwell.com/1970/01/david-gordon/a-tribute-to-george-resch/>, 6 II 2022.

¹⁰⁷ J.R. Lewis, *Who...*, s. 16.

¹⁰⁸ Na temat indywidualnej wolności jako najwyższej wartości dla libertarian zob. np. J. Bartyzel, *Geneza...*, [w:] *Libertarianizm...*, s. 15, 18.

¹⁰⁹ Jak wynika z przedstawionej dotąd myśli satanistycznej, nie dotyczy to kryminalistów i innych jednostek zupełnie nieprzystosowanych do leseferystycznego, kapitalistycznego, świeckiego, libertariańskiego państwa prawa. Satanizm laveyański, choć jest negatywnie nastawiony do większości, to jednak nie popiera krzywdzenia mas.

to stanowią one fikcję¹¹⁰. Ze względu na ujmowanie podstawowych wolności w kategoriach ich konsekwencji oraz umowy społecznej (kontraktu) analizowany satanizm zbliża się do libertarianizmu konsekwencjalistycznego i kontraktualistycznego¹¹¹.

W zakresie zagadnień gospodarczych Church of Satan prezentuje poglądy prawicowe (antyegalitarne), natomiast w kwestiach obyczajowych zajmuje stanowisko bardziej typowe dla libertariańskiej lewicy. Ponieważ za główne kryterium przy uznawaniu doktryn za prawicowo- lub lewicowo-libertariańskie przyjmuje się zazwyczaj stosunek do nierówności ekonomicznych, satanizm laveyański należy uznać za swoisty i umiarkowany¹¹² libertarianizm prawicowy¹¹³. Członkowie i członkinie CoS mogą, oczywiście, mieć różne poglądy własne w wielu sprawach społecznych, politycznych i gospodarczych. Składając się ze skrajnie indywidualistycznych umysłów, zarówno amerykańskie środowiska satanistyczne, jak i libertariańskie nie są monolitami, lecz oba cechuje różnorodność stanowisk. W artykule oceniono przede wszystkim charakter politycznie relewantnej myśli, promowanej w oficjalnych tekstach.

Sataniści laveyańscy wypowiadają się otwarcie i nie unikają wywoływania nawet dużych kontrowersji. Widać to choćby w jawnym posługiwaniu się symboliką Szatana i przyznawaniu, że popierany wolnorynkowy system bezwzględnej merytokracji przyczyni się do ograniczenia liczby ludzi na świecie. Chociaż głoszenie (neo)faszystowskich i (neo)nazistowskich poglądów w USA, gdzie żyje kierownictwo CoS i większość jego członków, jest legalne, w powyższych analizach nie stwierdzono ich rzeczywistego występowania. W tekstach CoS dominują wartości i przekonania charakterystyczne dla ideologii amerykańskiego libertarianizmu (zwł. prawicowego). Satanistyczną interpretację tejże ideologii politycznej cechuje brak myślenia życzeniowego aktywnej publicznie części libertariańskiej prawicy, wierzącej, iż likwidacja państwa opiekuńczego i obalenie lewicowych idei zwielokrotni charytatywność, która następnie zapewni skuteczną pomoc ludziom w potrzebie. W przekonaniach CoS ujawnia się przeto okrutność leseferystycznego kapitalizmu.

Likwidacja państwa opiekuńczego oraz podobne pomysły satanistów laveyańskich nie są ze swej natury faszystowskie, a zdecydowaną większość wątpliwości przez nie wywoływanych można zgłosić również co do poglądów prawicowych ultraliberałów. Jeśli bezwzględność rozwiązań prawicowo-libertariańskich wywołuje uzasadnioną krytykę, być może należałoby zaprzestać uznawania leseferystycznego kapitalizmu państwa minimalnego za postulat rzeczywiście wolnościowy (w takiż charakter wszelkiego kapitalizmu wątpią już od połowy XIX w. socjaliści libertariańscy, ang. *libertarian socialists*).

¹¹⁰ Zob. P.H. Gilmore, D. Shankbone, *Satanism...*, punkt *Church of Satan 101*; P.H. Gilmore, *Satanism... (Man is by nature a social creature and makes his social contract with his fellows, thus rules of conduct are established to allow maximum freedom for individuals to interact.)*; tenże, *The Satanic...*, rozdz. *The Fascism...*

¹¹¹ Określenia różnych poglądów w libertarianizmie amerykańskim stosując za: J. Bartyzel, *Geneza...*, [w:] *Libertarianizm...*, s. 36.

¹¹² Gdyż zazwyczaj nieanarchistyczny, zbliżony do liberalizmu klasycznego i neoliberalizmu.

¹¹³ Na temat związków prawicy i lewicy z różnymi postawami względem równości, zwł. w gospodarce, jako mającymi znaczenie fundamentalne zob. np. A. Heywood, *Ideologie...*, s. 30-33.

Niemniej jednak w satanizmie CoS zauważalne są jednocześnie przejawy lewicowej koncepcji libertariańskiej seksualności. Lewicowo-libertariański wymiar satanizmu rozwijany jest obecnie w sposób kompleksowy przez – skonfliktowaną z CoS – Świątynię Satanistyczną (TST). Zachowując ultraliberalne, laveyańskie przywiązanie do indywidualnej suwerenności i rozumu, TST jest zdecydowanie bardziej od CoS zaangażowana na rzecz sprawiedliwości społecznej i wartości egalitarnych, a przeto bliższa światopoglądowo lewicy niż prawicy¹¹⁴. Ideowe związki Świątyni z myślą wolnościową wymagają pogłębionych badań.

Poza satanizmem nie ma najprawdopodobniej żadnej innej religii na świecie, którą tak wiele łączy z libertarianizmem i której wysocy rangą przedstawiciele otwarcie się do tego przyznają (*vide* cytowana wypowiedź Gilmore’a). W niniejszym artykule wykazano szeroko powyższe powiązania, co przypuszczalnie rzuci nowe światło na pojmowanie i interpretację nie tylko amerykańskiego satanizmu, ale również libertarianizmu. Z wielkim też prawdopodobieństwem antycypować można sprzeciw wobec przedstawionych wyżej wniosków ze strony polskiego prawicowego środowiska libertariańskiego, które stara się swoją ideologię pogodzić z dominującym w Polsce katolicyzmem¹¹⁵, zaś wszelkie satanistyczne konotacje libertarianizmu w oczywisty sposób utrudniają re-alizację tego podejścia.

BIBLIOGRAFIA

- Barton B., *LaVey's Five Point Plan Revisited*, [online] <https://www.churchofsatan.com/five-point-plan-revisited>.
- Czarnecki P., *Satanizm w wydaniu Church of Satan jako Invented Religion*, [w:] *Religia, religijność, duchowość. W poszukiwaniu nowych perspektyw, Księga jubileuszowa dla Pawła M. Sochy od przyjaciół i uczniów*, red. H. Grzymała-Moszczyńska, D. Motak, Kraków 2015, s. 67-76.
- Doyle White E., *Sympathy for the Devil: A Review of Recent Publications in the Study of Satanism*, „Correspondences” 2017, vol. 5, s. 95-112.
- Dyrendal A., Lewis J.R., Petersen J.Aa., *The Invention of Satanism*, New York 2015.
- F.A.Q. *Ritual and Ceremony (Baptism/Wedding/Funeral)*, [online] <https://www.churchofsatan.com/faq-ritual-and-ceremony>.
- F.A.Q. *Sexuality & Gender*, [online] <https://www.churchofsatan.com/faq-sexuality-and-gender/>.
- Faxneld P., *Satanic Feminism: Lucifer as the Liberator of Woman in Nineteenth-Century Culture*, New York 2017.

¹¹⁴ F. Gregorius, M. Hedenborg White, *The Satanic...*, zvl. s. 100.

¹¹⁵ Zob. np. Stowarzyszenie Libertariańskie, *Czy wolnościowiec może być katolikiem?*, 9 V 2021, [online] <https://slib.pl/czy-wolnosciowiec-moze-byc-katolikiem/>, 29 VII 2021. Próba porównania zgodności z libertarianizmem chrześcijaństwa i satanizmu zostanie opublikowana wraz z addenda jako suplement do niniejszego artykułu – na profilu jego autora w serwisie Academia.edu.

- Faxneld P., Petersen J.Aa., *Cult of Carnality: Sexuality, Eroticism, and Gender in Contemporary Satanism*, [w:] *Sexuality and New Religious Movements*, red. H. Bogdan, J.R. Lewis, New York 2014, s. 165-181, https://doi.org/10.1057/9781137386434_8.
- Find a Congregation*, [online] <https://thesatanictemple.com/pages/find-a-congregation>.
- Flowers S.E., *Lords of the Left-Hand Path: A History of Spiritual Dissent*, Smithville 1997.
- Foertsch S., *An Organizational Analysis of the Schismatic Church of Satan*, „Review of Religio-
us Research” 2022, vol. 64, nr 1, s. 55-76, <https://doi.org/10.1007/s13644-021-00468-9>.
- Frequently Asked Questions*, [online] <https://thesatanictemple.com/pages/faq>.
- Gallagher E.V., *Straight from the Devil: Holy Books in Contemporary Satanism*, [w:] E.V. Gallag-
her, *Reading and Writing Scripture in New Religious Movements: New Bibles and New Re-
velations*, New York 2014, s. 63-84, https://doi.org/10.1057/9781137434838_4.
- Gilmore P.H., *A Map for the Misdirected*, [online] [https://www.churchofsatan.com/
map-for-the-misdirected](https://www.churchofsatan.com/map-for-the-misdirected).
- Gilmore P.H., *The Church of Satan's Policy on Politics*, [online] [https://www.churchofsatan.
com/policy-on-politics](https://www.churchofsatan.com/policy-on-politics).
- Gilmore P.H., *INDEPENDENCE DAY in the Age of Anxiety*, 4 VII 2020, [online] [https://
www.churchofsatan.com/independence-day-in-the-age-of-anxiety](https://www.churchofsatan.com/independence-day-in-the-age-of-anxiety).
- Gilmore P.H., *The Satanic Scriptures*, Baltimore 2007.
- Gilmore P.H., *Satanism: The Feared Religion*, [online] [https://www.churchofsatan.com/
satanism-the-feared-religion](https://www.churchofsatan.com/satanism-the-feared-religion).
- Gilmore P.H., *Self-Realization – The Essence of Satanism*, [online] [https://www.churchofsatan.
com/self-realization-the-essence-of-satanism](https://www.churchofsatan.com/self-realization-the-essence-of-satanism).
- Gilmore P.H., Shankbone D., *Satanism: An Interview with Church of Satan High Priest Peter
Gilmore*, „Wikinews” 2007, 5 XI, [online] [https://en.wikinews.org/wiki/Satanism:_An_
interview_with_Church_of_Satan_High_Priest_Peter_Gilmore](https://en.wikinews.org/wiki/Satanism:_An_interview_with_Church_of_Satan_High_Priest_Peter_Gilmore).
- Gordon D., *A Tribute to George Resch*, 6 V 2006, [online] [https://www.lewrockwell.
com/1970/01/david-gordon/a-tribute-to-george-resch/](https://www.lewrockwell.com/1970/01/david-gordon/a-tribute-to-george-resch/).
- Granhölm K., *The Left-Hand Path and Post-Satanism: The Temple of Set and the Evolution of Sa-
tanism*, [w:] *The Devil's Party: Satanism in Modernity*, red. P. Faxneld, J.Aa. Petersen, New
York 2012, s. 209-228, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199779239.003.0010>.
- Greaves L., *Church of Satan vs. Satanic Temple*, [online] [https://thesatanictemple.com/pages/
church-of-satan-vs-satanic-temple](https://thesatanictemple.com/pages/church-of-satan-vs-satanic-temple).
- Gregorius F., Hedenborg White M., *The Satanic Temple: Secularist Activism and Occulture in
the American Political Landscape*, „International Journal for the Study of New Religions”
2019, vol. 10, nr 1, s. 81-110, <https://doi.org/10.1558/ijnsr.38954>.
- Hail Satan? A New Documentary Depicts Devil Worshipers as Unlikely Defenders of the First
Amendment*, YouTube: ReasonTV, 26 IV 2019, [online] [https://www.youtube.com/
watch?v=pterL8giQk4](https://www.youtube.com/watch?v=pterL8giQk4).
- Herrnstein R.J., Murray Ch., *The Bell Curve: Intelligence and Class Structure in American Life*,
New York 1994.
- Heywood A., *Ideologie polityczne. Wprowadzenie*, przeł. M. Habura i in., Warszawa 2008.
- Hierarchy in the Church of Satan*, [online] <https://www.churchofsatan.com/hierarchy>.
- Hoppe H.-H., *Demokracja. Bóg, który zawiódł*, przeł. W. Falkowski i J. Jabłecki, Warszawa 2006.

- Inequality Polo Shirt – ASP Apparel Satanic Showcase*, 27 III 2015, [online] <https://www.churchofsatan.com/inequality-polo-shirt-asp-apparel-satanic/>.
- Information for Prison Chaplains*, [online] <https://www.churchofsatan.com/info-for-chaplains>.
- LaVey A., *The Nine Satanic Sins*, 1987, [online] <https://www.churchofsatan.com/nine-satanic-sins>.
- LaVey A., *Pentagonal Revisionism: A Five-Point Program*, 1988, [online] <https://www.churchofsatan.com/pentagonal-revisionism>.
- LaVey A., *The Satanic Bible (Underground Edition). Version 2*, 2007, [online] <https://archive.org/details/lavey-the-satanic-bible-underground-2>.
- Laycock J.P., *Speak of the Devil: How The Satanic Temple Is Changing the Way We Talk About Religion*, New York 2020.
- Lewis J.R., *Who Serves Satan? A Demographic and Ideological Profile*, „Marburg Journal of Religion” 2001, vol. 6, nr 2, s. 1-25, <https://doi.org/10.17192/mjr.2001.6.3748>.
- Libertarian Microfiche Publishing Index Archive – A Project of UnionOfEgoists.com*, [online] <http://www.libertarianmicrofiche.com>.
- Libertarianizm. Teoria. Praktyka. Interpretacje*, red. W. Bulira, W. Gogłoza, Lublin 2010.
- van Luijk R., *Children of Lucifer: The Origins of Modern Religious Satanism*, New York 2016.
- Mathews Ch., *Modern Satanism: Anatomy of a Radical Subculture*, Westport 2009.
- Nadramia P., *Satanism, Nazism and Fascism*, [online] https://www.meta-religion.com/Esoterism/Satanism/satanism_and_nazism.htm.
- Nichols T., *The Death of Expertise: The Campaign Against Established Knowledge and Why it Matters*, New York 2017.
- Online Press Kit*, [online] <https://www.churchofsatan.com/online-press-kit>.
- Petersen J.A., *Introduction: Embracing Satan*, [w:] *Contemporary Religious Satanism: A Critical Anthology*, red. J.A. Petersen, Farnham 2009, *Controversial New Religions*, s. 1-24, <https://doi.org/10.4324/9781315259444-7>.
- Pride Baphomet Medallion by Satanme*, 9 VIII 2019, [online] <https://www.churchofsatan.com/pride-baphomet-medallion-by-satanme>.
- Rothbard M.N., *Egalitaryzm jako bunt przeciw naturze*, przeł. K. Węgrzecki, Warszawa 2009.
- Satanic Sources – Book List*, [online] <https://www.churchofsatan.com/sources-book-list/>.
- The Satanic Temple – About us*, [online] <https://thesatanictemple.com/pages/about-us>.
- Sepczyńska D., *Libertarianizm. Mało znane dzieje pojęcia zakończone próbą definicji*, Olsztyn 2013.
- Sexuality: A Libertarianism.org Guide*, 15 VIII 2008, [online] <https://www.libertarianism.org/topics/sexuality>.
- Sigil of Baphomet Flags by Satanme*, 28 IX 2019, [online] <https://www.churchofsatan.com/sigil-of-baphomet-flags-by-satanme>.
- Sołtysiak A., *Dobro i zło według satanistów*, „The Peculiarity of Man” 2000, vol. 5, s. 147-161.
- Sołtysiak A., *Współczesny satanizm. Krótki przegląd głównych nurtów i ideologii*, „Przegląd Religioznawczy” 2011, vol. 2, s. 163-178.
- Sprankle E. [autor główny], Danielson S., Lyng T., Severud M., *Satanic Sexuality: Understanding Satanism as a Diversity Issue for Sex and Relationship Therapists*, „Sexual and Relationship

Therapy” 2022, vol. 37, nr 3, s. 395-409, <https://doi.org/10.1080/14681994.2021.1994550>.

Stowarzyszenie Libertariańskie, *Czy wolnościowiec może być katolikiem?*, 9 V 2021, [online] <https://slib.pl/czy-wolnosciowiec-moze-byc-katolikiem/>.

Środa M., *Etyka dla myślących. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych*, Warszawa 2011.

Daniel KOMARZYCA – politolog, absolwent studiów doktoranckich nauk o polityce na Uniwersytecie Wrocławskim. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się na interdyscyplinarnym podejściu do szeroko rozumianej polityki (jako władzy), zwłaszcza w związku z zagadnieniami teoretycznymi, ideologicznymi, filozoficznymi, kulturowymi i religijnymi. Autor ośmiu artykułów w punktowanych czasopismach naukowych, m.in. w „Polish Political Science Yearbook”. Obecnie pracuje nad ukończeniem 700-stronicowej rozprawy doktorskiej, poświęconej myśli wolnościowej – ze szczególnym uwzględnieniem niekapitalistycznych i antykapitalistycznych ujęć wolności jednostki.